

Ikääntyvien digisyrjäytyminen ilmiönä

Susanna Rikkinen

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Ikääntyvien digisyrjäytyminen ilmiönä

Susanna Rikkinen
Yamk sosionomi
Opinnäytetyö
Helmikuu, 2022

Sosiaalialan käytäntöjen asiakaslähtöinen kehittäminen
Sosionomi (Yamk)

Rikkinen Susanna

Ikääntyvien digisyrjäytyminen ilmiönä

Vuosi

2022

Sivumäärä 44

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata digisyrjäytymisen ilmiötä ja selvittää ikääntyvien digisyrjäytymiseen johtavia tekijöitä. Pyrkimyksenä oli löytää kansainvälisistä tutkimustuloksista tekijöitä, jotka toimivat esteenä ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle. Tavoitteena oli löytää kirjallisuuskatsauksen keinoin kansainvälisistä tutkimuksista tietoa, jota voi hyödyntää ikääntyvien digisyrjäytymisen ehkäisyssä. Opinnäytetyö liittyy Digiln hankkeeseen ja hankkeen tavoitteena on luoda sellaisia ratkaisuja, joiden avulla kaikilla ihmisillä on mahdollisuus käyttää sosiaali- ja terveydenhuollon digipalveluita.

Teoreettinen viitekehys koostuu digisyrjäytymisen ilmiöön liittyvistä käsitteistä ja kahdesta eri teoriasta. Teoriat ovat Digitaalisen eriarvoisuuden malli ja Toimijuuden modaliteetit. Opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka avulla pyritään digisyrjäytymisen ilmiön ymmärtämiseen. Opinnäytetyötä voisi luonnehtia yleiskatsaukseksi digisyrjäytymisen aiheesta. Tutkimuskysymyksiä on kaksi, mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien digisyrjäytymiseen ja mitä esteitä on ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle.

Tutkimuskysymykset ohjasivat koko opinnäytetyön ajan prosessia. Tutkimusartikkelien haku tapahtui systemaattisesti samoja hakusanoja käyttäen eri sosiaali- ja terveystieteen alan elektronisista tietokannoista. Valituille kahdeksalle tutkimusartikkelille toteutettiin laadun arviointi, käymällä tutkimukset läpi Hawkerin laadunarviointikriteeristöä hyödyntäen. Analyysin toteutuksessa käytettiin apuna sisällönanalyysia, jonka tarkoituksena on saada tekstiaineistosta esille tekstissä esiintyvät merkitykset.

Tutkimuksien tuloksista kävi ilmi, ettei ole vain yhtä vaikuttavaa tekijää ikääntyvien digisyrjäytymiseen, vaan siihen liittyy useita tekijöitä. Ikääntyvillä motivaation puute on merkittävä digisyrjäytymisen riskitekijä. Jatkotutkimusehdotus olisi kokeilu, jossa iäkkäillä asiakkailta kysyttäisiin digitaalisten palveluiden käytöstä. Palvelutarpeenarvioinnin kautta kartoitetaan esteet ja yritetään löytää ne keinot, jonka kautta digipalvelujen käyttö mahdollistuisi ikääntyvälle henkilölle.

Asiasanat: digikuilu, digisyrjäytyminen, eriarvoisuus, ikääntyminen, toimijuus

Sisällys

Tiivistelmä	3
Abstract	4
1 Johdanto.....	6
2 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet	7
2.1 Ikääntymisen määrittely	7
2.2 Ikääntymiseen liittyvät muutokset	8
2.3 Digisyrjäytyminen	10
2.4 Digitaalisen eriarvoisuuden malli	12
2.5 Toimijuus ja digitaalinen toimijuus	14
3 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	17
4 Opinnäytetyön toteutus	18
4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus	18
4.2 Aineiston haku	19
4.3 Aineiston valinta	20
4.4 Aineiston laadun arviointi.....	21
4.5 Aineiston analyysi	24
5 Tulokset	25
5.1 Aineiston esittely.....	26
5.2 Tulokset aineistosta	28
6 Johtopäätökset	30
7 Pohdinta	33
7.1 Opinnäytetyön prosessi.....	33
7.2 Kirjallisuuskatsauksen eettisyys ja luotettavuus.....	36
7.3 Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkotutkimusehdotukset	37
Lähteet.....	38
Kuviot	42
Taulukot	42
Liitteet	42

1 Johdanto

Suomessa panostetaan parhaillaan digitalisaation edistämiseen, mutta samalla osa ihmisistä ei pysy tässä kehityksessä mukana, jonka seurauksena ihmiset digisyrjäytyvät. Digitalisaatiossa on kyse digitaalisen tietotekniikan yleistymisestä arkielämän toiminnoissa. Ikääntyvät ovat yksi ryhmä, joilla on haasteita pysyä tässä nopeassa digitalisaation kehityksessä mukana ja heillä on vaara ajautua digisyrjäytyneeksi. Samalla kasvaa riski siitä, että digisyrjäytyminen on yksi eriarvoisuuden lisääntymisen tekijä suomalaisessa yhteiskunnassa. Ikääntyvien digisyrjäytyminen ilmiönä ei ole ajankohtainen vain Suomessa, vaan se on maailmanlaajuinen globaali ilmiö. Sen vuoksi halusin tähän opinnäytetyön kuvailemaan kirjallisuuskatsaukseen valita kansainvälisiä tutkimusraportteja ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöstä. Tavoitteenani on löytää tutkimusraporttien tuloksista niitä ikääntyvien digisyrjäytymisen tekijöitä, jotka altistavat digisyrjäytymiseen ja toimivat esteenä ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle.

Opinnäytetyön aiheeni kumpuaa omasta kiinnostuksestani ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöön ja kuinka sitä voisi ehkäistä. Työskennellessäni ikääntyvien kanssa olen huomannut, että digipalveluiden käyttö edellyttää ikääntyviltä ensinnäkin motivaatiota alkaa käyttää heille uusia ja joskus hankalaltakin tuntuvia digipalveluja. Lisäksi digipalveluiden käyttö edellyttää käyttäjältä osaamista ja itseohjautuvuutta. Mikäli ikääntynyt henkilö ei halua, osaa tai pysty, jää hän monen palvelun ulkopuolelle tai ainankin niiden käyttäminen on hankalampaa. Ikääntyvien erilaiset fyysiset rajoitteet, sairaudet tai heikko taloudellinen tilanne, voivat olla myös vaikuttava tekijä siihen, että ikääntyvät putoavat niin sanotusta digikelkasta. Lisäksi olen havainnut, että pitkäaikainen päihteiden käyttö ja mielenterveyden haasteet altistavat ikääntyvien osalta digisyrjäytymiseen.

Suomessa on parhaillaan käynnissä DigiIN-hanke(2019-2025), jonka tavoitteena on luoda sellaisia ratkaisuja, joiden avulla kaikilla ihmisillä on mahdollisuus käyttää sosiaali- ja terveydenhuollon digipalveluita. Tämä hankkeen olemassaolo ja hankkeen tavoitteet kertovat digisyrjäytymisen ilmiön ajankohtaisuudesta sekä digisyrjäytymisen ehkäisyn tarpeellisuudesta. DigiIN-hanke on jaoteltu teemoihin ja yksi teema on ikääntyneet. Ikääntyvien teema mahdollisti sen, että opinnäytetyöni aihe soveltuu tähän kategoriaan ja opintojeni kautta minun opinnäytetyöni on mahdollista liittää tähän hankkeen teemaan. Ikääntyvien osalta DigiIN-hankkeessa on tarkoitus selvittää, miten ikääntyneet käyttävät digitaalisia palveluja, mitkä ovat digisyrjäytymisen riskitekijöitä ja mitkä asiat edistävät digitaalista osallisuutta. DigiIN-hankkeen kokonaisuudessa yksi tavoite on ehkäistä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten syrjäytymistä.

Kuvaileva opinnäytetyöni käsittelee ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiötä, johon liittyy paljon käsitteitä, joihin ei voi olla törmäämättä tarkastellessa digisyrjäytymisen ilmiötä. Minä päädyin käyttämään tässä opinnäytetyössä käsitettä ikääntynyt, koska olen tottunut käyttämään sitä omassa työssäni ikääntyvien kanssa. DigilN-hanke puolestaan käyttää käsitettä ikäihminen, jota käytetään usein rinnakkain käsitteen ikääntynyt kanssa. Pysin opinnäytetyöni teoriaosuudessa kuvaamaan digisyrjäytymisen ilmiöön liittyviä käsitteitä, vaikka kaikille käsitteille ei ole olemassa tarkkaa ja yksiselitteistä määritelmää. Yksi näistä käsitteistä on digikuilu, joka toimi hakusanani hakiessani kansainvälisiä tutkimusartikkeleita opinnäytetyöhöni.

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys pohjautuu Gerontologiseen lähestymistapaan, joka on minulle luonnollista, koska työskentelen ikääntyvien kanssa ja työni pohjautuu gerontologiseen sosiaalityöhön. Työni ikääntyvien kanssa on tavoitteellista muutostyötä, jonka tarkoituksena on vahvistaa ikääntyneiden asiakkaiden hyvinvointia edistäviä olosuhteita, toimintakykyä ja auttaa erilaisten sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. Työssäni yhä useammin törmään ikääntyviin, joilla on haasteita digipalvelujen kanssa tai he ovat jääneet kokonaan digipalvelujen ulkopuolelle. Tämä vaikutti siihen, että kiinnostuin digisyrjäytymisen ilmiöstä ja halusin saada lisää tietoa ikääntyvien digisyrjäytymisestä. Opinnäytetyöni mahdollisti minulle syvennymisen aiheeseen ja sitä kautta saada lisää tietoa tästä ajankohtaisesta ilmiöstä, joka koskettaa niin monia ihmisiä. Valitsemani opinnäytetyön menetelmä, kuvaileva kirjallisuuskatsaus sopi parhaiten toteutusmuodoksi näin etäopiskelun aikaan, koska se oli mahdollista toteuttaa digitaalisesti.

2 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiötä koskevaa teoriaa lähestyn gerontologisesta näkökulmasta. Gerontologia (geron=vanhus, logos=oppi) on ikääntymisen ja vanhenemisprosessin tutkimusta. (Heikkinen 2008, 16). Päädyin yhdistämään teoreettiseen viitekehykseen gerontologian teoriaa, koska ikääntymisen erityisyys ja vanhenemisprosessi ovat useasti digisyrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Ilman tätä gerontologista ymmärrystä on vaikea tulkita tässä opinnäytetyössä analysoituja tutkimustuloksia. Tähän opinnäytetyöhön käytetyistä kansainvälisistä tutkimustuloksista nousi paljon eri digisyrjäytymiseen liittyviä käsitteitä, joita pyrin avaamaan tässä osiossa, koska niiden ymmärtäminen on keskeistä saatujen tuloksien ymmärtämisen kannalta.

2.1 Ikääntymisen määrittely

Kaikkien ihmisten ikääntyminen (aging) tapahtuu yksilöllisesti ja sen vuoksi sitä on haasteellista määritellä. Määrittely riippuu siitä, missä kontekstissa ja mistä näkökulmasta määrittelyä halutaan tehdä. Ikääntymistä on mahdollista määritellä esimerkiksi kalenterin perusteella

tai eläkeikärajan perusteella. Iän perusteella tapahtuva määrittely tuo huonosti esille ikääntyvän yksilölliset ominaisuudet ja ikääntymisen monimuotoisuuden, koska ihmiset vanhenevat eri tahtiin. (Kivelä 2012, 14.) Ikääntyminen voi olla pitkä ja moninainen elämänvaihe, siksi ikääntyneitä väestöä kuvaavat käsitteet koetaan ongelmallisiksi. (Ylikarjula 2011, 40). Tässä opinnäytetyössä käytän Suomen lakiin perustuvaa ikääntyneenväestön määritelmää, koska ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää sille, kuka on ikääntynyt. Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista annetun määrittelyn mukaan ikääntyvällä väestöllä tarkoitetaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 2012/980). Kansaneläkelaki määrittelee, että ennen vuotta 1965 syntyneellä on oikeus vanhuuseläkkeeseen 65 vuoden iässä. Puolestaan vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneillä vanhuuseläke on sidottu työeläkelaiissa määriteltyyn oman ikäluokan vanhuuseläkeikään. (Kansaneläkelaki 2007/568.) Eläkeikään perustuva määrittely on kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kannalta paras, sillä se erottaa suoraan opinnäytetyön aiheena olevat ikääntyneet muusta väestöstä.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista määrittelee iäkkään ihmisen sellaiseksi henkilöksi, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 2012/980). Maailman terveystalvvelu (WHO) on nostonut ikääntymisen ikärajaa 85-vuoteen. Määrittelyssä iän rinnalle on noussut toimintakyky, joten niistä yhdessä rakentuu vanhuuden määritelmä. (Ikätalo 2019.) Toimintakyvyn käsite puolestaan tarkoittaa ihmisen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä hänelle itselleen merkityksellisistä ja välttämättömistä jokapäiväisen elämän toiminnoista. (Laukkanen 2008: 261-264). Ihmisten terveet elinvuodet ovat lisääntyneet ja sen myötä myös vanhuus on siirtynyt myöhemmäksi. Nuoremmat eläkeläiset ovat aiempaa parempikuntoisia, joka tekee tilanteesta haasteellisen, miten kutsua ikääntyvää henkilöä. Aiemmin käytettyä vanhus nimitystä pyritään korvaamaan nykyisin sanoilla ikääntynyt, ikäihminen ja seniori. Käytän opinnäytetyössäni käsitettä ikääntynyt, josta usein rinnakkain käytetään ikäihminen käsitettä. (Ikätalo 2019.)

2.2 Ikääntymiseen liittyvät muutokset

Ikääntyessään ihminen muuttuu hauraammaksi ja ihmisessä tapahtuu vanhenemisen muutoksia. Ikääntymiseen liittyvät vanhenemisen muutokset ovat kuitenkin aina yksilöllisiä muutoksia. Ikääntyvässä ihmisessä tapahtuvat muutokset voivat johtua normaalista eli terveestä vanhenemisestä tai ne voivat aiheutua sairauksista. Ikääntymisen ja vanhenemisen tutkimuksessa käytetään käsitteitä primaarinen ja sekundaarinen vanheneminen. Primaari vanheneminen on biologisten perustekijöiden määrittämää vanhenemistä. Se aiheuttaa kaikissa ihmisissä

solutasolla etenevää rakenteen ja toimintojen heikkenemistä. Tällaisia muutoksia ovat maksimaalisen hapenottokyvyn, sydämen ja verenkierron toiminnan muutokset. Primaarin vanhenemisen muutoksien seurauksena ikääntyvillä nivelten liikkuvuus heikkenee ja reaktiokyky hidastuu. Lisäksi ikääntyvillä tapahtuu näön, kuulon ja muistin alenemista. Vanhenemisen muutokset vaikuttavat ihoon, lihasmassaan ja lihasvoimaan. Sekundaarisella vanhenemisella puolestaan tarkoitetaan erilaisten ulkoisten tekijöiden, kuten sairauksien, elämäntapojen ja elinolosuhteiden, vaikutusta vanhenemiseen primaarisen vanhenemisen ohella. Primaari vanheneminen aiheuttaa myös terveissä henkilöissä sairauksista riippumatta solutasolla etenevää rakenteen ja toimintojen heikkenemistä. (Heikkinen 2020, 393-405.)

Ikääntyvillä henkilöillä kuulo-, näkö- ja tuntoaistissa voi tapahtua vanhenemisen myötä aistimuutoksia. Ikääntyvien aistitoiminta heikkenee usein vuosien myötä ja tämä vaikuttaa hidastavana tekijänä ikääntyvien havaintomotoriikkaan. Tähän havaintomotoriikan prosessiin kuuluu, että ikääntynyt kerää aistielinten avulla tietoa ympäristöstä ja omasta toiminnastaan. Ikääntynyt henkilö käsittelee, valikoi ja yhdistää tätä informaatiota aikaisemman tiedon ja kokemusten perusteella. Tarkoituksena on, että keskushermosto pystyy valikoimaan ja käynnistämään kuhunkin tilanteeseen sopivat motoriset vasteet, kuten esimerkiksi sormien liikkeet. (Pajala, Sihvonen & Era, 2008, 145.) Iho on ihmisen suurin elin ja tuntoaisti toimii pääosin ihon välityksellä. Tuntoaistin reseptorien avulla ihminen aistii kosketusta, painetta, kipua, kylmää, lämmintä ja värinää. Erityisesti tuntoaistilla on suuri merkitys ikääntyville ihmisille, joilla on puutteita muiden aistialueiden toiminnassa. Käsittelem ikääntyvien aistimuutoksia siitä näkökulmasta, että muutoksilla voi olla vaikutusta digisyrjäytymiseen.

Kuuloaisti on kommunikaatioaisti ja sen avulla opitaan verbaalinen eli puhuttu kieli. Kuuloaistia käytetään myös puheen vastaanottamiseen, koska äänet voidaan havaita, siis kuulla. Lisäksi kuuloaistin avulla kuullaan erilaisia merkkiääniä. Kuuloaisti vaikuttaa moneen asiaan, esimerkiksi siihen miten olemme yhteydessä toisiin ihmisiin. Väestön ikääntyessä myös kuulovikojen määrä lisääntyy. Kuulovian voi aiheutua onnettomuus, sairaus, voimakkaalle äänelle altistuminen tai perimä. Yksi yleinen ikääntyvän primaarin vanhenemisen muutos on ikäkuulo, joka aiheuttaa kuulon alenemaa ja ikäkuulo syntyy iän myötä ilman sairauden vaikutusta. Ikääntyvillä kuuloviat altistavat monenlaisille psykososiaalisille ongelmille. Keskustelemisesta tulee kuulon heiketessä haastavaa, joten ikääntynyt väsy ja ärtyy kuulemiseen liittyvien ponnisteluiden takia. Ikääntyvillä kuulemisvaikeuksien seurauksena voi esiintyä turhautuneisuutta, ahdistuneisuutta, epäluuloja, pelkoja, yksinäisyyttä, masennusta, häpeää, minäkuvan ongelmia sekä elämänhallinnan tunteen ja elämänlaadun heikkenemistä. Lisäksi ikääntyvillä kuulemisongelmista seuraa usein asioiden väärin ymmärtämisä. Elämme nykyisin informaatioyhteiskunnassa, jossa kuulon merkitys kommunikoinnin ja itsenäisen selviytymisen perustekijänä on korostunut. (Sorri & Huttunen 2020, 186-195.)

Ikääntyvillä tavallisin iän mukana ilmaantuva näkötoimintojen muutos, ilmenee vähitellen lisääntyvänä vaikeutena lukea pientä tekstiä läheltä. Kyseessä ei ole sairaus vaan normaali ikääntymiseen liittyvä ilmiö, jota kutsutaan ikänäöksi. Ikänäön aiheuttamat muutokset alkavat häiritä lähelle katselua 45 vuoden iän seutuvilla, jonkin verran aikaisemmin kaukotaittoisilla henkilöillä ja myöhemmin lievästi likinäköisillä henkilöillä. Näkötoimintojen heikkeneminen vaikuttaa myös kommunikaatiotilanteisiin, mikäli ikääntynyt ei näe huulten liikkeitä ja kasvojen ilmeitä, perustuu pelkästään kuulemiseen, jolloin vähäisetkin kuulon alentumat tulevat merkitseviksi. (Hyvärinen 2020, 198-206.) Näköaisti on yksi tärkeimmistä aisteistamme. Usein heikentyneen näkökyvyn takana on kuitenkin silmäsairauksia, jotka voivat muuttaa näön laatua hitaasti tai dramaattisesti. Yleisimpiä näkökykyä hitaasti heikentäviä silmäsairauksia ovat glaukooma eli silmäpainetauti, diabeettinen silmäsairaus, kaihi ja ikärappeuma. Kaihi tulee lähes jokaiselle ikääntymisen myötä, yleisin kaihimuoto on aikuisiän harmaakaihi. Myös yleissairaudet voivat heikentää näkökykyä. (Terveyskylä 2019.)

Kognitiivisella (tiedollisella) vanhenemisella ja siihen liittyvillä kognitiivisilla toiminnoilla tarkoitetaan kaikkia tiedon vastaanottoon, käsittelyyn ja varastointiin liittyviä prosesseja. Ikääntymisen myötä muistin, oppimisen ja muiden kognitiivisten toimintojen heikkenemisessä yleisintä ja merkittävintä on toimintojen hidastuminen, mikä on seurausta keskushermoston toiminnan hidastumisesta. Usein tiedonkäsittelytoimintoja tarkastellaan erillään tunteiden ja motivaation säätelyyn liittyvistä prosesseista, mutta käytännössä myös emotionaaliset tekijät vaikuttavat merkittävästi kognitiiviseen suoriutumiseen. Lisäksi ikääntyvillä huomaamatta jäänyt ja hoitamaton kuulovika voi epäsuorasti laskea kognitiivista suoritustasoa, sillä kuulovika altistaa sosiaaliselle eristäytyneisyydelle, masennukselle ja sopeutumisvaikeuksille. (Hänninen 2020, 210-214.)

Ikääntyvien muistitoiminnot ovat erityisen keskeisiä uusiin tilanteisiin sopeutumisen ja oppimisen kannalta. Muistamista ja oppimista tarkastellaan usein yhden kokonaisuuden muodostavana kognitiivisena toimintona. Muistissa vanhenemisen myötä selvästi havaittavat ja merkitykselliset muutokset rajoittuvat lähinnä kahteen osa-alueeseen, työmuistiin ja tapahtumamuistiin. Ikääntyvillä nämä muistin lajit ovat tärkeitä uusien asioiden oppimisessa, mutta toisaalta oppimiseen vaikuttavat monet muutkin asiat kuin muisti. Ikääntyvät ihmiset kohtaavatkin nuorempia helpommin vaikeuksia tilanteissa, joissa vaaditaan nopeaa reagointia, muistiin tallentamista tai suoritusta. Mikäli aikaa on käytettävissä riittävästi, ikääntyvän henkilön oppiminen voi kuitenkin edelleen olla yhtä hyvää tai tehokasta kuin nuorempaanakin. (Suutama 2020, 216-225.)

2.3 Digisyrjäytyminen

Digisyrjäytymisen ilmiöön liittyy myös käsite digiosallisuus. Digiosallisuus tarkoittaa sitä, että ihmisten on mahdollista osallistua yhteiskunnan toimintaan digitaalisten välineiden,

sovellusten ja palveluiden kautta. Suomessa panostetaan tällä hetkellä todella paljon digiosallisuuteen ja sillä pyritäänkin siihen, että ihmiset olisivat osallisia digitaalisessa maailmassa. Digiosallisuuden tavoitteena on, että sitä kautta lisätään ihmisten osallisuutta ja hyvinvointia kaikilla elämän osa-alueilla. Käytännössä tämä esimerkiksi mahdollistaa ihmisille uudenlaisia, joustavampia tapoja työskennellä ja asioida viranomaisten kanssa. Mikäli ikääntyvät eivät voi käyttää sähköisiä palveluita ja saada tietoa Internetin kautta, voi se vaikuttaa heidän jokapäiväiseen elämäänsä pahentamalla heidän digisyrjäytymisensä tunnetta digitaalisessa yhteiskunnassa. (Valtiovarainministeriö 2021.)

Digisyrjäytyminen on moniulotteinen käsite ja sen taustalla on useita tekijöitä. Yksi digisyrjäytymiseen vaikuttava tekijä on ikä. Suomen ikääntyneessä väestössä on paljon heitä, jotka eivät ole työelämässä ollessaan käyttäneet tietotekniikkaa, jolla on vaikutusta ikääntyvien digiosaamiseen sekä digipalvelujen käyttöön. Ikääntyessä monilla ikääntyvillä lisääntyvät terveydelliset syyt, joiden vuoksi digilaitteiden käyttö on vähäistä tai sitä ei tapahdu lainkaan. Ikääntyvillä henkilöillä näön, kuulon tai motoriikan ongelmat voivat estää sähköisen asioinnin. Ikääntyvillä kieli voi vaikuttaa riskitekijänä digisyrjäytymiseen. Ikääntyvät henkilöt sekä ne ikääntyvät, joilla on kognitiivisia haasteita, hyötyvät selkokielistä palveluista ja verkkosisällöistä. Lisäksi neurobiologisten syiden ja kielitaidon heikentymisen lisäksi selkokieltä tarvitsevat ikääntyvät, joilla suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli. (Valtiovarainministeriö 2021.)

Ikääntyvän taloudellisella tilanteella voi olla vaikutusta digisyrjäytymiseen. Pienituloiset ikääntyvät syrjäytyvät helpommin, koska heillä ei ole varaa laitteisiin, joiden avulla digipalveluja käytetään, tai rahaa maksaa verkkoliittymästä. (Valtiovarainministeriö 2021.) Sosioekonominen asema on laajempi näkökulma kuin taloudellinen tilanne. Sosioekonominen asemaan vaikuttavia tekijöitä ovat tulot, omaisuus ja asumistaso. Niiden hankkimisen edellytyksiä ovat puolestaan koulutus, ammatti ja asema työelämässä. Kaikilla näillä sosioekonomisilla tekijöillä on johdonmukainen ja selvä yhteys ikääntyvän terveyteen ja huonon terveyden riskitekijöihin. (Tilastokeskus 2021.)

Digisyrjäytymiseen olennaisesti liittyvä termi on digikuilu (digital divide), yksinkertaisesti määriteltynä digikuilu tai digitaalinen kahtiajako tarkoittaa ihmisten epätasa-arvoisia mahdollisuuksia päästä Internetiin. Digikuilu käsitettä voidaan laajentaa tätäkin pidemmälle viittamalla esimerkiksi tiedon saantiin liittyviin ongelmiin tai teknisiin haasteisiin, kuten laitteiden puutteeseen tai kyvyttömyyteen käyttää niitä. Käytännössä se kuvaa informaatio- ja viestintäteknologian (Information and Communications Technology, ICT) levinneisyydessä, saatavuudessa ja käytössä vallitsevia eroja, joko maiden välillä, jolloin puhutaan kansainvälisestä tai globaalista digitaalisesta kuilusta (international/ global digital divide) tai maiden sisällä eri kansalaisryhmien välillä vallitsevia eroja, jolloin puhutaan kansallisista tai paikallisista digikuilusta (domestic/local digital divide). Digikuilu heijastaa kehittyneiden yhteiskuntien

rakenteellisia tekijöitä, jotka aiheuttavat yleistä sosiaalista eriarvoisuutta. (Lindblom & Räsänen 2017.)

Pyrin lisäksi kuvaamaan lyhyesti käsitteen sosiaalinen syrjäytyminen, joka liittyy olennaisesti ikääntyvien digisyrjäytymiseen. Sosiaalinen syrjäytyminen liittyy tilanteisiin, joissa henkilö on vaarassa joutua tai on jo joutunut sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle. Sosiaalinen syrjäytyminen voi johtua esimerkiksi henkilön vammasta, sairaudesta, ikääntymisestä, päihteiden käytöstä, mielenterveysongelmista tai pitkäaikaistyöttömyydestä aiheutuneesta toimintakyvyn heikkenemisestä. Pelkästään syrjäytymisen käsitteellä kuvataan nykyaikaisia yhteiskunnallisen huono-osaisuuden muotoja. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

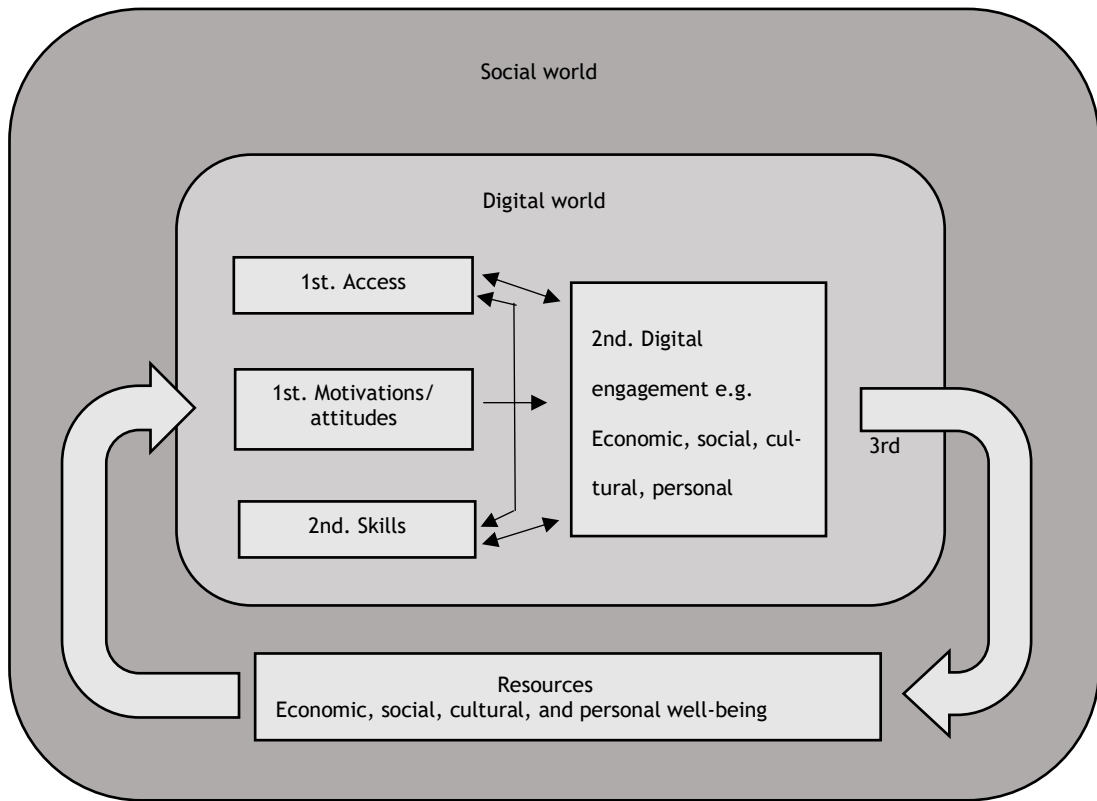
2.4 Digitaalisen eriarvoisuuden malli

Digitaalisen syrjäytymisen teoriaksi valitsin digitaalisen eriarvoisuuden mallin, koska se määrittelee digisyrjäytymistä syvällisemmin, kuin ennen tätä tehdyt digisyrjäytymisen ilmiötä käsittelevät teoriat. Aiemmin digisyrjäytymisen teorioiden lähtökohtana oli digikuilu ja teorioissa kuvattiin eroja niiden ihmisten välillä, joilla oli ja joilla ei ollut pääsyä pöytätietokoneisiin ja Internetiin. Nykyisin monet digisyrjäytymiseen liittyvät alan julkaisut alkavat edelleen toteamalla, että keskustelu digitaalisesta eriarvoisuudesta on siirtynyt digikuiluista syrjäytymisen asteisiin, jotka ilmaistaan taidoissa, motivaatiossa, sitoutumisessa ja osallistumisissa. (Helsper 2021, 28-34.)

Ihmisillä on oikeus osallistua digiyhteiskuntaan, jotta ihmiset saavat mahdollisuuden olla yhteiskunnan aktiivisia toimijoita. Tulee yhteiskunnassa asettaa etusijalle digiosallisuus ja mahdollistaa käyttäjille pääsy, laitteet, taidot ja palvelut. Digilisaation edistämisessä tulisi huolehtia, että käyttäjille on riittävästi saatavilla koulutusta digilaitteiden, järjestelmien sekä digipalvelujen käyttöön. Kun digipalveluja tarjotaan ihmisille, olisi varmistettava, että ne olisivat kognitiivisesti ja fyysisesti riittävän helposti saatavilla. Saatavuudella ja taidoilla on silloin merkitystä, mikäli ihmiset kokevat digitaalisten hyödyttävän heitä jokapäiväisessä elämässään. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisten pitää olla luontaisesti motivoituneita, muuten he voivat hyväksyä digitaalisen eriarvoisuuden. Mikäli ihminen ei koe merkitykselliseksi osallistua digilaitteiden kautta sosiaaliseen kanssakäymiseen tai hän kokee, ettei taidot riitä sovelluksen käyttämiseen. Todennäköisesti silloin ihminen ei motivoitu opettelemaan sovelluksen käyttöä ja asenne toimii esteenä digiosallisuudelle. Tämä puolestaan altistaa sosiaaliseen syrjäytymiseen ja eriarvoisuuden lisääntymiseen. (Helsper 2021, 180-189.)

Tässä opinnäytetyössä käytän teoriana digitaalisen eriarvoisuuden mallia, joka sisältää ensimmäisen, toisen ja kolmannen tason digitaalisen epätasa-arvon ulottuvuudet. Digitaalisen eriarvoisuuden malli koostuu siitä lähtökohdasta, että on taustatekijöitä, jotka vaikuttavat henkilön sosiaaliseen ja digitaaliseen eriarvoisuuteen. Taustatekijöitä ovat historialliset prosessit, rakenteet ja järjestelmät. (Helsper 2021, 28-34.) Alla oleva kuvio 1 on digitaalisen

eriarvoisuuden malli, joka kuvaa ensimmäisen, toisen ja kolmannen tason digitaaliseen eriarvoisuuteen vaikuttavia tekijöitä.

Kuvio 1: Digitaalisen eriarvoisuuden malli (Helsper 2021)

Digitaalisen eriarvoisuuden mallin ensimmäisellä tasolla, digitaaliseen eriarvoisuuteen vaikuttavat tekijät ovat pääsy, motivaatio ja asenteet, joilla on yhteys toisen tason vaikuttaviin tekijöihin taidot ja digitaalinen osallistuminen. Digitaliseen yhteiskuntaan osallistuminen vaatii sitä, että etusijalle on asetettava pääsy, taidot ja palvelut niille, jotka ovat vaarassa digisyrjäytyä. Toisella tasolla digitaaliseen osallistumiseen liittyy lisäksi taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja henkilökohtaiset tekijät. Ensimmäisen ja toisen tason tekijät kuuluvat digitaaliseen maailmaan ja kolmannen tason tekijät kuuluvat sosiaaliseen maailmaan. Kolmannella tasolla vaikuttavat resurssit, johon liittyy taloudellinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja henkilökohtainen hyvinvointi. Kolmannen tason resurssit vaikuttavat myös ensimmäiseen ja toiseen tasoon. (Helsper 2021, 28-34.)

Digitaalisen eriarvoisuuden mallin digitaaliseen maailmaan neljä eri tekijää, joista ensimmäinen vaikuttava tekijä on pääsy Internetiin. Eriarvoisuus syntyy siitä, mikäli kaikilla ei ole yhdenvertaista pääsyä Internetiin ja digipalveluihin. Toinen ensimmäisellä tasolla digitaaliseen maailmaan vaikuttava tekijä on motivaatio. Mikäli ihmisellä ei ole henkilökohtaista

motivaatiota käyttää Internetiä, altistaa tämä hänet digisyrjäytymiselle. Monesti tähän vaikuttaa ihmisen asenne ja kiinnostus käyttää Internetiä. Yhteiskunnallisella tasolla digitalisaatio etenee ja tämä altistaa ne henkilöt haavoittuvaan asemaan, jotka jäävät digitaalisen maailman ulkopuolelle. Pääsillä ja motivaatiolla voi näin ollen olla vaikutusta eriarvoisuuden lisääntymiseen. (Helsper 2021a, 28-34; Helsper 2021b.)

Digitaalisen maailman toisella tasolla vaikuttava tekijä on käyttäjän taidot. Taitoihin liittyy käyttäjän tekninen osaaminen, eli osaako hän käyttää digitaalisia laitteita ja järjestelmiä/ohjelmia siten, että se on turvallista ja hyödyllistä. Mikäli käyttäjällä ei ole riittäviä taitoja, voi se altistaa hänet siihen, että hän joutuu esimerkiksi identiteettivarkauden uhriksi. Sosiaalisten ja kriittisten taitojen puute voi johtaa siihen, että käyttäjä ajautuu verkossa esimerkiksi romanssihuijauksen uhriksi. Toisella tasolla vaikuttaa myös käyttäjän sitoutuminen digitaaliseen maailmaan, joka mahdollistaa käyttäjän monipuolisen osallistumisen Internetin ja digipalveluiden käyttöön. Kuten hakemalla tietoa Internetin kautta, viestimällä sähköisesti ja olemalla aktiivinen yhteiskunnan jäsen. Lisäksi Internetin kautta käyttäjä voi löytää mielekästä tekemistä ja harrastuksia. Taitojen ja sitoutumisen puute lisää eriarvoisuuden syntymisen mahdollisuutta, tämän digitaalisen eriarvoisuuden mallin sisältämän digitaalisen maailman toisen tason perusteella. (Helsper 2021a, 28-34; Helsper 2021b.)

Digitaalisen eriarvoisuuden mallissa, digitaalisesta maailmasta siirryttäessä sosiaaliseen maailmaan, liittyy siihen neljä eri tekijää. Mallin kolmas taso sijoittuu sosiaaliseen maailmaan ja yksi siihen vaikuttava tekijä on taloudellinen aspekti. Ihmisen talouteen liittyviä tekijöitä ovat koulutus, tulot ja ammatti. Kyseessä on siis ihmisen sosioekonominen asema, jolla voi olla vaikutusta eriarvoisuuden syntymiseen. Valitettavasti sosiaalinen eriarvoisuus todennäköisesti toteutuu, mikäli ihminen eristäytyy sosiaalisesti. Sosiaaliseen eriarvoisuuteen vaikuttavia tekijöitä on myös kulttuuri, johon vaikuttaa esimerkiksi ihmisen sukupuoli, etnisyys ja sukupolvi. Eikä voi unohtaa ihmisen henkilökohtaisten tekijöiden, kuten terveys ja persoonallisuuden vaikutusta tässä kolmannessa tasossa eriarvoisuuteen. Digitaalisen eriarvoisuuden malli osoittaa hyvin, kuinka monet asiat vaikuttavat eriarvoisuuteen. (Helsper 2021a, 28-34; Helsper 2021b.)

2.5 Toimijuus ja digitaalinen toimijuus

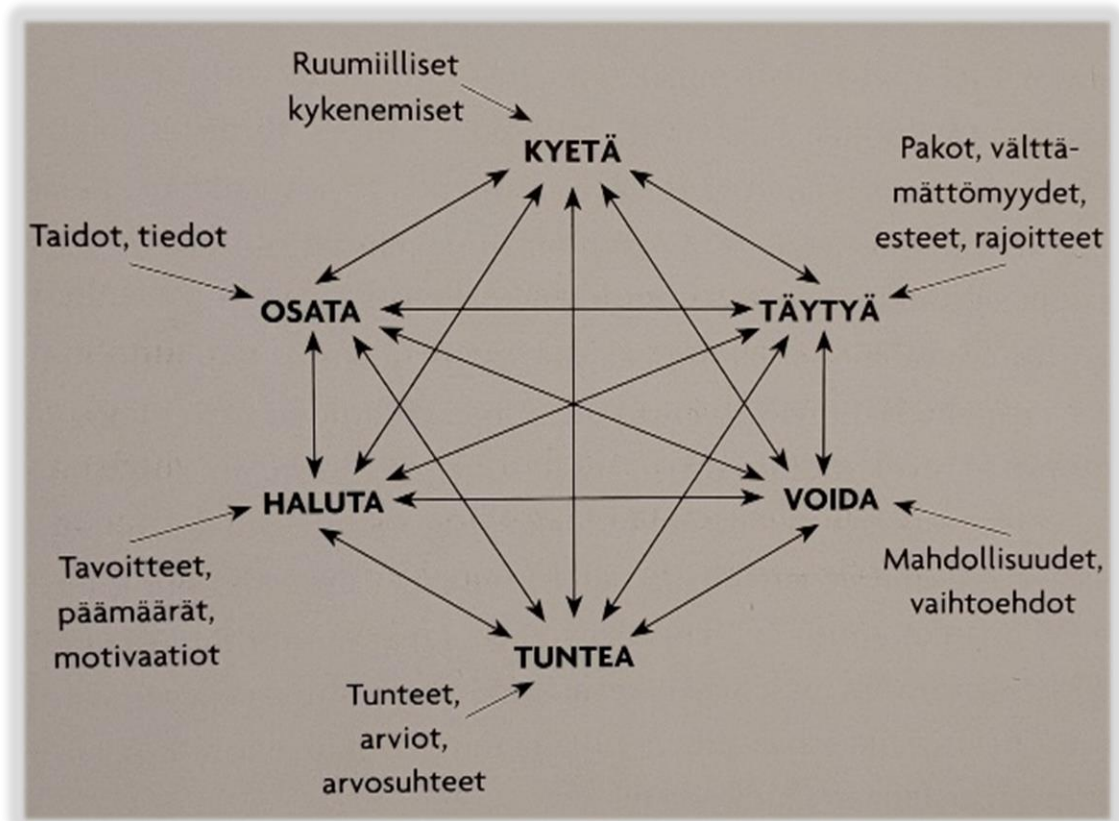
Sosiaaligerontologiassa tutkitaan väestön ikääntymistä yhteiskunnallisena, sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Ikääntyvän ihmisen vanheneminen ilmenee yksilössä ja yksilön toimintakyvyssä tapahtuvina fyysisinä ja psyykkisinä muutoksina. Gerontologisessa tutkimuksessa terveyteen liittyvä toimintakyky on yksi keskeisimmistä tutkimuskohteista ja sen piirissä on tutkittu niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalistakin toimintakykyä. Toimintakyvyn mittaamiseen on luotu erilaisia mittareita, joiden avulla mittaaminen on tarkastellut toimintakykyä potentiaalisena, mahdollisena toimintakykenä. Puolestaan toimijuutta korostavassa

sosiaaligerontologian näkökulmassa olennaisempaa on toimintakyvyn käyttö, miten ja miksi ikääntyneet käyttävät tai eivät käytä toimintakykyään. (Jyrkämä 2008, 273-277.)

Toimijuudessa on kyseessä kokonaisvaltainen lähestymistapa, jossa läsnä ovat ikääntyvän ihmisen elämänhistoria, elämäntilanne, nykyinen arki ja tulevaisuus. Toimijuudessa lähtökohdiana on käsitys ihmisestä refleктоivana ja toimivana inhimillisenä henkilönä. Joissakin tilanteissa ikääntyvällä toimijuus saattaa ilmetä hyvinkin haavoittuneena ja murenevana. Toimijuus käsite avaa tulkintakehyksen, jonka avulla voi lähestyä ikääntyvien elämään ja arkeen liittyviä ilmiöitä. Sosiologiassa toimintaa ja toimijuutta on lähestytty monin näkökulmin, kuten elämänkulku, rekenne ja modaliteettinäkökulma. (Jyrkämä 2008, 273-277.) Tässä opinäytetyöhön valitsin toimijuuden modaliteettinäkökulman ja lähestyn digisyrjäytymisen ilmiötä digitaalisen toimijuuden kautta.

Toimijuuden modaliteettinä eli ulottuvuutena pidetään kuutta toisistaan erillistä, mutta toisiinsa kytkeytyvää seikkaa ja kuinka ne vaikuttavat ikääntyvän yksilön toimintakykyyn ja toimintaan. Modaliteettimalli suuntaa katseen toimintakykyyn aktuaalisena eli käytössä olevana toimintakykynä. Toimijuuden kuusi modaliteettia eli ulottuvuutta ovat seuraavat: osata, kyetä, täytyä, voida, tuntea ja haluta. Toimijuuden mallia voi käyttää arjen tulkintakehikonä, erilaisten arkitilanteiden ja -toimintojen analyysikehikkona. Silloin oleellista on kehikon kontekstuaalisuus, liityntä konkreettisiin tilanteisiin ja toimintoihin, jotka tapahtuvat tietyssä paikassa ja ajassa. Toimijuuden malli antaa mahdollisuuden myös tarkasteluun, jossa osaamiset, kykenemiset, haluamiset, täytymiset, voimiset ja tuntemiset ovat yksilöhistoriallisesti muuttuvia. (Jyrkämä 2012, 143-151.)

Ikääntyvän henkilön vanheneminen on osaltaan muuttuvan yhteiskuntaympäristön ja muuttuvan, ikääntyvän yksilön toisiinsa liittyviä muutoksia erilaisissa elämän- ja toimintatilanteissa. Esimerkiksi pankkikonttorin lopettaminen lähiympäristöstä yhtäältä, vanhenevan ihmisen toimintakykyjen mahdollinen heikkeneminen toisaalta muokkaavat toimijuuden modaalisten ulottuvuuksien kokonaisdynamiikkaa. Erilaiset ikääntyvien muutostilanteet ovat erityisen kiinnostavia toimijuuden näkökulmasta, muutostilanteita ovat myös ikääntyvän yksittäiset elämäntapahtumat. (Jyrkämä 2020, 421-424.) Toimijuus ja modaliteettinäkökulma rakentuu kuvio 2 esittämien kuuden eri modaalisten ulottuvuuksien dynaamisena vuorovaikutuksena.

Kuvio 2: Toimijuuden modaliteetit (Jyrkämä 2008)

Toimijuuden ulottuvuus osata liittyy tietoihin ja taitoihin sekä erilaisiin pysyviin osaamisiin. Ulottuvuus kyetä eroaa osata ulottuvuudesta siten, että ihminen osaa, mutta ei enää syystä toisesta pysty toimintaan. Eli kyetä ulottavuudessa kyseessä on psyykkisestä ja fyysisestä toimintakyvystä, joka vaihtelee eri tavoin tilanteesta toiseen. Ulottuvuus täytyä liittyy suoraan tilanteeseen ja siinä ilmeneviin pakkoihin, esteisiin ja rajoitteisiin. Voida ulottuvuus viittaa mahdollisuuteen ja vaihtoehtoihin toiminnassa. Ihmisen perusominaisuuteen kuuluu arvioida, arvottaa, kokea ja liittää kohtaamiinsa asioihin ja tilanteisiin tunteitaan, joten silloin on kyseessä ulottuvuus tuntea. Haluamisen ulottuvuus liittyy motivaatioon, tahtomiseen, päämääriin ja tavoitteisiin. Ikääntyvät ihmiset eivät usein vain halua, vaikka osaisivat ja kykenisivät. (Jyrkämä 2012, 143-151.) Toimijuuden modaliteettimallin teoriaa voi käyttää lähestyttäessä ja analysoitaessa esimerkiksi ikääntyvää yksilöä ja hänen digitaalista toimijuuttaan. Modaliteettinäkökulman perusteella toimijuus on jotakin, joka syntyy, muotoutuu ja uusiutuu näiden modaalisten ulottuvuuksien yhteen kietoutuvana kokonaisdynamiikkana. Ikääntyvien digitaalinen toimijuus näkyy ikääntyneen ja digitaalisen ympäristön vuorovaikutuksena ja erilaisten tilanteiden modaalisisina ulottuvuuksina. Toimijuuden modaliteettimallin avulla voidaan löytää yksilöiden toimijuutta koskevia mahdollistavia ja rajoittavia tekijöitä, jotka vaikuttavat heidän mahdollisuuksiinsa käyttää digilaitteita, järjestelmiä ja digipalveluja. Toimijuuden modaliteettimallin avulla on mahdollista tarkastella ikääntyvän mahdollisuuksia

ja vaihtoehtoja käyttää digilaitteita. Digiyhteiskunnassa oletetaan, että kansalaisilla on tarvittavat välineet, esimerkiksi älypuhelin, tabletti tai tietokone. Tämä voi aiheuttaa digitaalista eriarvoisuutta, koska kaikilla ikääntyvillä ei ole taloudellisesti varaa hankkia tarvittavia välineitä. Lisäksi ikääntyvillä saattaa puuttua kyky ja osaaminen käyttää niitä. (Jyrkämä 2012, 143-151; Viljaranta 2020.)

Digitaalisen toimijuudessa ikääntyvän fyysistä ja psyykkistä kykenemistä voi tarkastella kyetä modaaliteetin avulla. Ikääntyvillä kykenemiseen vaikuttaa ikääntymisen muutokset ja sairaudet. Lisäksi aistien heikkeneminen ja motoriset ongelmat aiheuttavat ikääntyvillä kykenemättömyyttä digilaitteiden hyödyntämiseen. Aiemmin elämässä ikääntyvillä ei ole saattanut kertyä mitään digitaalista kokemusta ja osaamista. Sen seurauksena kynnys uuden oppimiselle ja opettelulle voi olla korkea. Osata modaaliteetin avulla voi tarkastella ikääntyvien digitaitoja ja osaamista digitaalisen toimijuuden osalta. Ikääntyvien osalta oppimiseen voi vaikuttaa myös se, millaiset mahdollisuudet heillä on saada itselleen sopivaa tukea ja opastusta digilaitteiden käyttöön liittyen. (Jyrkämä 2012, 143-151; Viljaranta 2020.)

Ikääntyvillä on tapana liittää tunteita digitaaliseen toimijuuteen. Joillakin ikääntyvillä saattaa olla kielteinen asenne digilaitteita ja digipalveluja kohtaan, joka vaikuttaa rajoittavasti toimijuuteen. Kun taas myönteiset asenteet ja tuntemukset lisäävät digitaalista toimijuutta. Haluta modaaliteetissa on kyse motivaatiosta, jolla on keskeinen osa ikääntyvien digitaalisessa toimijuudessa. Motivaation kautta mahdollistuu ikääntyvän ihmisen digiyhteiskunnan aktiivinen jäsenyys, koska ikääntyvä pystyy hyödyntämään digitaalista tietotekniikkaa arkielämän toiminnoissa. Digitalisaatio saattaa kuitenkin aiheuttaa ikääntyville haasteita ja esteitä digitaalisessa toimijuudessa, koska perusoletuksena on, että kansalaiset pystyvät käyttämään digipalveluja. Täytyä modaaliteetin kautta voi tutkia näitä ikääntyvien fyysisiä ja sosiaalisia esteitä ja rajoituksia liittyen digitaaliseen toimijuuteen. (Jyrkämä 2012, 143-151; Viljaranta 2020.)

3 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Työelämäkumppanini DigiIN-hankkeen tarkoituksena on luoda ratkaisuja, joiden avulla kaikki pysyvät mukana sosiaali- ja terveydenhuollon digipalveluissa. (DigiIN 2021). Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää ikääntyvien digisyrjäytymiseen johtavia tekijöitä. Lisäksi tarkoituksena on löytää esteitä ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle. Tavoitteena tässä opinnäytetyössä on löytää kirjallisuuskatsauksen keinoin kansainvälisistä tutkimuksista tietoa, jota voi hyödyntää ikääntyvien digisyrjäytymisen ehkäisyssä. Tulevaisuuden tavoitteena on, että sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset voisivat käyttää hyödykseen tämän opinnäytetyön kautta saatua tietoa digisyrjäytymisestä työskennellessään ikääntyvien kanssa.

Tutkimuskysymykset

1. Mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien digisyrjäytymiseen
2. Mitä esteitä on ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle

4 Opinnäytetyön toteutus

Toteutan tämän opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksena ja vielä tarkemmin määriteltynä kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tähän opinnäytetyöhön menetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus, koska halusin kuvata aiemmin tehtyjä ikääntyvien digisyrjäytymiseen liittyviä kansainvälisiä tutkimuksia. Tämän opinnäytetyön aineiston valitsen eksplisiittisesti, joka muistuttaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tapaa kerätä aineisto. Hakuja siis ohjaavat tutkimuskysymykset sekä systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tavoin hakusanat, aika - ja kielirajoitukset. Kirjallisuuskatsauksen aineiston järjestämisen apuvälineenä käytän aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Lopuksi vielä toteutan kirjallisuuskatsaukseen valikoitujen tutkimusten laadun arvioinnin, käymällä tutkimukset läpi Hawkerin laadunarviointikriteeristöä hyödyntäen.

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsauksia voidaan tehdä erilaisiin tarkoituksiin, mutta yleensä kuitenkin kirjallisuuskatsauksien tarkoituksena on kartoittaa sitä, millaista tietoa joltakin rajatulta alueelta on jo olemassa. Pääsääntöisesti kirjallisuuskatsaukset jaetaan kolmeen päätyyppiin, jotka ovat kuvailevat katsaukset, systemaattiset katsaukset sekä (määrällinen)meta-analyysi ja laadullinen metasynteesi. (Stolt, Axelin & Suhonen 2015, 8.) Kuvaileva eli narratiivinen kirjallisuuskatsaus on luonteeltaan aineistolähtöistä ja sen avulla pyritään tietyn ilmiön ymmärtämiseen, joten sitä voidaan kuvata yleiskatsaukseksi aiheesta. Sen luonteen vuoksi kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmin käytetty kirjallisuuskatsauksen muoto. (Salminen 2011, 6-14.) Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on yhdistää aikaisempaa tutkimusta ja tehdä yleisluonteinen yhteenveto useasta eri tutkimuksesta, joiden katsotaan liittyvän samaan aihepiiriin. Salmisen (2011) mukaan kirjallisuuskatsauksen tekemiselle voidaan esittää useita perusteluja. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan rakentaa kokonaiskuvaa tietystä asiakokonaisuudesta ja katsauksella voidaan pyrkiä tunnistamaan aiheeseen liittyviä ongelmia (Salminen 2011, 3-4.) Kirjallisuuskatsaus on tutkimustekniikka sekä metodi, missä tutkitaan jo valmiiksi tehtyjä tutkimuksia. Kirjallisuuskatsaukseen kootaan aiemmista tutkimuksista tuloksia ja nämä antavat perustan uusille tuloksille. (Kananen 2019, 40-41.)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen rakenne on jäsennelty ja siihen kuuluvat tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston hankinta ja sen valinta. Lisäksi aineisto arvioidaan, rakennetaan kuvailu sekä tarkastellaan tuloksia. (Salminen 2011, 6-14.) Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla on tarkoitus luoda synteesi aikaisemmasta tutkitusta tiedosta. Tämän jälkeen tehdään johtopäätöksiä yhteen liitetystä tiedosta ja aihealueen nykytilasta. Kanasen (2019) mukaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tekemisessä on tärkeää, että jatkuvasti vastavuoroisesti reflektoidaan valittua aineistoa suhteessa tutkimuskysymykseen. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kirjoittamiseen vaaditaan vahvaa itsenäistä ajattelua sekä kriittistä otetta. Aineistoa tulee tarkastella kriittisesti ja sen sisällön käsittelyssä tarvitaan analyyttistä otetta. Kirjallisuuskatsauksessa tulee keskittyä analysoimaan sitä, mitä aiheesta jo tiedetään ja mitä ei vielä tiedetä. (Kananen 2019, 40-41.)

4.2 Aineiston haku

Hyvin ennalta suunniteltu tiedon haku edesauttaa kirjallisuuskatsauksen onnistumisessa. Asiantuntijan ammattitaidon hyödyntäminen tiedonhaun tekemisessä parantaa kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta. (Pudas-Tähkä & Axelin 2007, 49.) Minun tarkoitukseni on koota kirjallisuuskatsauksessa kansainvälisiä tutkimustuloksia ikääntyvien digisyrjäytymisen aiheesta, joista teen sitten päätelmiä. Aloitin opinnäytetyön hakuprosessiin valmistautumisen osallistumalla Laurea ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tiedonhankintapajaan, jonka järjesti tiedonhallinnan lehtori. Tiedonhaku toteutettiin hakuina eri sosiaali- ja terveysalan hakupalveluita hyödyntäen. Kirjallisuushaussa pyrin löytämään mahdollisimman paljon tutkimusaiheen kannalta relevantteja kansainvälisiä tutkimuksia elektronisista tietokannoista organisoidusti. Aineiston keruuprosessin aloitin hyväksymis- ja poissulkukriteerien laatimisella. Aineiston haussa käytettävien hyväksymis- ja poissulkukriteerien tulee olla täsmällisiä, johdonmukaisia ja tutkittavan aiheen kannalta tarkoituksenmukaisia. Hyväksymis- ja poissulkukriteerien tulee kuvata tarkasti, sillä täsmälliset hakukriteerit ehkäisevät systemaattisia virheitä. (Stolt & Routasalo 2007, 59.) Taulukossa 1. esitellään tutkimusartikkelien hakua ohjaavat kriteerit.

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Tutkimusartikkeli julkaistu vuonna 2011 tai sen jälkeen	Tutkimusartikkeli julkaistu ennen vuotta 2011
Tutkimusartikkelin kieli englanti	Tutkimusartikkelin kieli jokin muu kuin englanti
Tutkimusartikkeli täytti hakusanavaatimukset	Tutkimusartikkeli ei täyttänyt hakusanavaatimuksia

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Tutkimusartikkelin koko teksti ”full text” oli saatavilla	Tutkimusartikkelin koko tekstiä ei ollut saatavilla

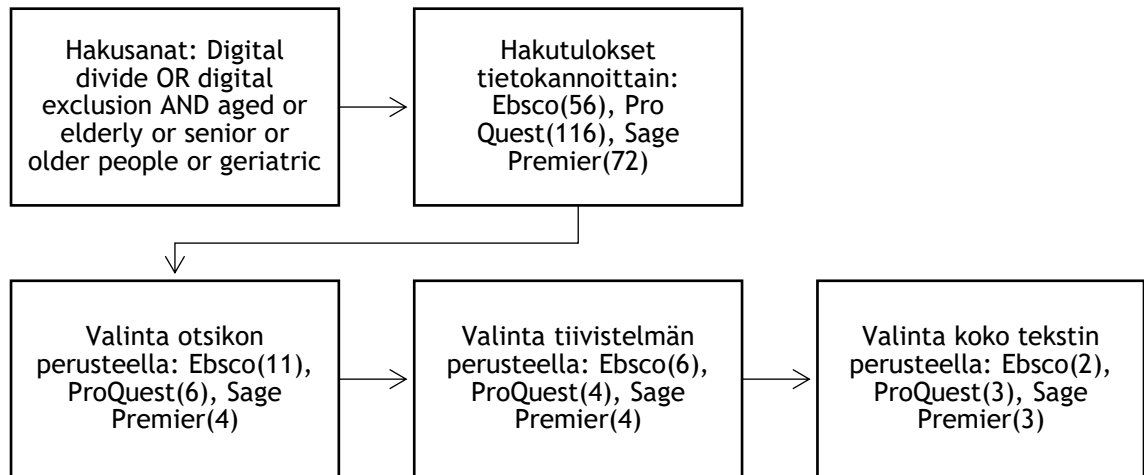
Taulukko 1: Tutkimusartikkelien sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Opinnäytetyöhön asettamani tutkimuskysymykset toimivat perusteena aineiston haulle. Ideointi vaiheessa tutkimuskysymykseni olivat; mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien digitaaliseen syrjäytymiseen ja mitä esteitä on ikääntyvien digitaaliselle osallisuudelle. Työpajasta saadun asiantuntija neuvon perusteella suoritin alustavia tiedonhakuja, joita ohjasi tutkimuskysymykseni. Alkuperäinen hakuni oli Digital exclusion of the elderly*digital inclusion* or *social exclusion*. Tällä haullla ei löytynyt riittävästi tutkimuksia, jotka vastaisivat tutkimuskysymyksiini. Haasteeksi muodostui löytää oikeat englanninkieliset käsitteet, kun puhutaan ikääntyvien digisyrjäytymisestä. Olin rakentanut ensimmäisen haun Digital exclusion(digisyrjäytyminen) käsitteen pohjalta. Lopulta päädyin käyttämään hakua Digital divide OR digital exclusion AND aged or elderly or senior or older people or geriatric. Tämän käsitteen Digital divide(digikuilu) haullla löytyi runsaasti korkeatasoisia tutkimuksia. Samat hakusanat ja sanayhdistelmät toistuvat systemaattisesti jokaisessa tiedonhaussa tietokannoittain. Haut tein seuraavien tietokantojen kautta: Finna, Ebsco, ProQuest ja Sage Premier. Varsinaisen haun ja analyysin myötä tutkimuskysymykseni muotoituivat vasta lopulliseen muotoon.

4.3 Aineiston valinta

Aineiston muodosti viimeaikainen tutkimus, mutta aineiston sopivuuden merkittävin kriteeri oli, että sen avulla voidaan tarkastella ilmiölähtöisesti kysymyksiä mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien digisyrjäytymiseen ja mitä esteitä on ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle. Kirjallisuuskatsauksen aineiston valintaa ohjaavat tutkimuskysymykset. Tarkoituksena on löytää mahdollisimman relevantti aineisto tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Erityisesti tarkastellaan tutkimuksien roolia suhteessa tutkimuskysymyksiin, kuten siihen kuinka ne täsmentävät, jäsentävät ja kritisoivat tai avaavat tutkimuskysymystä. Siksi valittu aineisto voi olla menetelmällisesti keskenään hyvin erilaista ja niiden lähestymistavat vaihtelevat. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013: 291-301.)

Alla oleva kuvio 3 esittää tutkimusartikkelien valinta prosessin kokonaisuudessaan.

Kuvio 3: Tutkimusartikkelien valinta prosessi

Tutkimusartikkelien haku tapahtui systemaattisesti samoja hakusanoja käyttäen eri sosiaali- ja terveysalan elektronisista tietokannoista. Hakusanat olivat Digital divide OR digital exclusion AND aged or elderly or senior or older people or geriatric. Kolmesta eri tietokannasta löytyi yhteensä 244 tutkimusartikkelia. Hakutulokset jakautuivat seuraavasti tietokannoittain Ebsco 56, ProQuest 116 ja Sage Premier 72. Seuraava valinta tapahtui otsikon perusteella Ebsco 11, ProQuest 6 ja Sage Premier 4. Valintojen lähtökohtana oli koko ajan, että saisin vastaukset tutkimuskysymyksiin ja tutkimukset käsittelevät ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiötä. Luettuani tiivistelmät valitsin seuraavat artikkelit tietokannoista Ebsco 6, ProQuest 4 ja Sage Premier 4. Näistä 12 lukemastani tutkimusartikkelista, valitsin seuraavasti Ebsco 2, ProQuest 3 ja Sage Premier 3 artikkelia. Tutkimusartikkelien valinta prosessin jälkeen lopulta valitsin kahdeksan tutkimusta analysoitavaksi. Ennen analysoinnin aloittamista tein vielä aineiston laadun arvioinnin, varmistaakseni tutkimusten laadukkuuden ja soveltuvuuden opinäytetyöhöni.

4.4 Aineiston laadun arviointi

Halusin vielä ennen analyysin aloittamista arvioida kirjallisuuskatsauksen valittujen tutkimusten laatua, jotta voin päätellä tutkimuksista saadun tiedon luotettavuutta. Kirjallisuuskatsauksen aineiston laatua on arvioitu laadunarvioinninkriteeristöä käyttäen, joka soveltuu usealla menetelmällä tehtyjen tutkimusten laadun arviointiin. (Hawker, Payne, Kerr, Hardey & Powell 1284-1299). Aineiston laadun arvioinnin toteutin Hawkersin laadunarvointitaulukon avulla, jossa aineistoa arvioidaan yhdeksän alakategorian mukaan pisteyttämällä tutkimuksia, jossa on hyödynnetty vapaasti suomennettua laadunarvointikriteeristöä. (Liite 1). Valitsemani kahdeksan tutkimuksen arviointiin käytin lomaketta, joka sisälsi yhdeksän arviointikriteerin kohtaa ja jokainen kriteeri oli pisteytetty asteikolla 1-4. Lopuksi laskin yhteen kaikille

kahdeksalle tutkimukselle sen saaman kokonaispistemäärän. Kriteeristön maksimimäärä oli 36 pistettä ja arvioinnin jälkeen tutkimukset saivat pisteitä välillä 30-35.

Laadunarvioinnin tekeminen osoitti, että olin onnistunut valitsemaan laadukkaita tutkimuksia, jotka antaisivat hyvän perustan ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiön tutkimiseen. Alimman pistemäärän kolmekymmentä pistettä saaneita oli neljä tutkimusta kahdeksasta. Laadunarviointikriteeristön eniten pisteitä laskenut arviointikriteerin kohta käsitteli eettisyyttä. Useissa tutkimuksissa ei ollut ollenkaan käsitelty eettisiä kysymyksiä. Vain kaksi tutkimusta sai täydet neljä pistettä eettisyydestä. Toinen niistä tutkimuksista oli suomalainen tutkimus Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study, joka oli samalla laadukkein tutkimus saaden 35/36 pistettä. Koska osoittautui, että valitut tutkimukset olivat laadukkaita eikä ollut tarvetta karsia tutkimuksia laadunarvioinnin jälkeen, toteutin analyysin kaikille kahdeksan tutkimuksen tutkimustuloksille. Tutkimusten arvioinnin jälkeen päädyin valitsemaan seuraavat tutkimukset analysoitavaksi.

Tekijät	Julkaisu- vuosi	Tutkimuksen nimi	Julkaisija	Tieto- kanta	Laatu- pisteet
Tarja Hepo- niemi, Vesa Jormanainen, Lars Lee- mann, Kris- tiina Mander- backa, Anna- Mari Aalto, Hannele Hyp- pönen	2020	Digital Divide in Per- ceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study	Journal of Medical In- ternet Re- search	Ebsco	35/36
Alexander Sei- fert, Matthias Hofer, Jörg Rössel	2019	Older adults' perceived sense of social exclusion from the digital world	Educational Gerontology	Ebsco	30/36

Tekijät	Julkaisu- vuosi	Tutkimuksen nimi	Julkaisija	Tieto- kanta	Laatu- pisteet
Rebecca Genoe, Cory Kulczycki, Hannah Marton, Shannon Freeman, Charles Musselwhite, Haley Rutherford	2018	E-Leisure and Older Adults Findings from an International Exploratory Study	Therapeutic Recreation Journal	ProQuest	30/36
Hanna Falk Erhag, Felicia Ahlner, Therese Rydberg Sterner, Ingmar Skoog and Annika Bergström	2019	Internet use and self-rated health among Swedish 70-year-olds: a cross-sectional study	BMC Geriatric	ProQuest	31/36
Barbara Barbosa Neves, Geoffrey Mead	2020	Digital Technology and Older People: Towards a Sociological Approach to Technology Adoption in Later Life	Sociology	Sage Premier	34/36
Alexander JAM van Deursen, Ellen J. Helsper	2015	A nuanced understanding of Internet use and non-use among the elderly	European Journal of Communication	Sage Premier	30/36
Monika Adamczyk, Alina Betlej	2021	Social determinants of digital exclusion in an	Entrepreneurship and	ProQuest	30/36

Tekijät	Julkaisu- vuosi	Tutkimuksen nimi	Julkaisija	Tieto- kanta	Laatu- pisteet
		ageing society. The case of Poland	Sustaina- bility Issues		
Ellen J. Helsper, Bianca C. Reisdorf	2016	The emergence of a "digital underclass" in Great Britain and Sweden: changing reasons for digital exclusion	New Media & Society	Sage Premier	32/36

Taulukko 2: Valittu aineisto

4.5 Aineiston analyysi

Analyysin ajatuksena on siis nostaa olennainen esiin opinnäytetyöni tutkimusartikkeli aineistosta, ottaen huomioon tämän opinnäytetyön tavoitteet. Käytän analyysin toteutuksessa apuna sisällönanalyysia, jonka tarkoituksena on saada tekstiaineistosta esille tekstissä esiintyvät merkitykset. Tutkittavasta asiasta pyritään saamaan esiin tiivistetty ja yleistävä kuvaus ilman, että aineiston informaatioarvoa menetetään. Sisällönanalyysi on yksi yleisimmin sovelletuista metodeista laadullisen aineiston tarkastelussa, koska se soveltuu käytettäväksi monenlaiseen laadulliseen tutkimukseen. Sisällönanalyysi on siis tarkoituksenmukainen analyysitapa silloin, kun aineiston keskeisiä asioita halutaan kuvata tiivistetysti sanallisessa muodossa. Sisällönanalyysilla luodaan selkeyttä aineistoon ja sen jälkeen siitä voidaan tehdä selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Halusin tehdä rohkean valinnan ja valitsin aineistolähtöisen sisällönanalyysin aineiston käsittelyyn. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa aineisto ohjaa analyysin tekoa. Aineistosta nostetaan esiin sen keskeisimmät asiat riippumatta siitä, mitä ne ovat tai miten ne suhteutuvat aiempiin tutkimuksiin. Tutkijan haasteena on tällöin olla avoin aineistolle ja analysoida aineistoa sen omista lähtökohdista käsin ilman, että teorian tieto vaikuttaa aineistosta esiin nouseviin asioihin. Aineistolähtöisessä analyysissa edetään yksittäisestä yleiseen, eli teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta. (Kananen 2008, 90.)

Opinnäytetyöni aineistolähtöisen sisällönanalyysin tavoitteena oli rakentaa systemaattinen, kattava ja tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, joka on kolmivaiheinen prosessi. Ensimmäinen vaihe on pelkistäminen eli redusointi, toinen vaihe on ryhmittely eli klusterointi ja kolmas vaihe on yleiskäsitteiden luominen eli abstrahointi. Aineiston analyysi alkaa aineiston

pelkistämisestä, tässä vaiheessa aineistosta etsitään tutkimukselle oleelliset kohdat ja ne merkitään esimerkiksi eri väreillä tekstiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-126.) Tämän vaiheen tein käyttämällä Word tekstinkäsittelyohjelman eri fontin värejä, värittämällä samaa kuvaavat tutkimustuloksien ilmaisut samalla värillä kahdeksaan eri tutkimusraporttiin. Tämä analyysin vaihe vaati minulta aineiston lukemista tarkasti useita kertoja. Listasin tutkimusraporteista alkuperäisilmaukset allekkain ja muodostin pelkistetyn ilmauksen alkuperäisilmoituksen viereen.

Pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään niin, että samaa asiaa tarkoittavat ilmaukset muodostavat luokan ja luokat nimetään sisältöä kuvaavalla otsikolla. Tässä luokittelun vaiheessa aineisto tiivistyy, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisimpiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-126.) Tästä käynnistyi analyysin vaihe, jossa on kyse minun tekemistäni aineiston tulkinnoista tutkimusraporteista ilmenneistä tuloksista. Eli jouduin päättämään millä perusteella eri ilmaisut kuuluvat samaan tai eri kategoriaan. Lopulta tutkimustuloksien aineistosta muodostui viisi luokkaa ja ne ovat digikuilu, ikääntyminen, digitaalinen toimijuus, sosiaalinen syrjäytyminen ja sosioekonominen asema.

Yleiskäsitteiden muodostamisen vaiheessa luokittelua jatketaan siten, että ryhmittelyvaiheessa luodut luokat yhdistellään. Tämän opinnäytetyön analyysin yläluokaksi muodostui digisyrjäytyminen, joka on samalla yhdistävä luokka. Kategorioiden muodostumista yhdistelmällä tulee jatkaa niin kauan kuin se on mahdollista aineiston sisällön näkökulmasta. Kaikki luokat nimetään sisältöä kuvaavalla otsikolla. Siten analyysin jokainen vaihe ja muodostettu luokka auttaa vastaamaan tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-126.) Teoreettisten käsitteiden luomista voidaan kuvata prosessiksi, jossa tutkija rakentaa muodostamiensa käsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta. Analyysin tarkoituksena on nostaa aineistosta olennainen esiin ottaen huomioon tutkimuksen tavoitteet ja saada vastaus tutkimuskysymyksiin. Lopussa tutkija yhdistää kaikki luokat yhdeksi kaikkia kuvaavaksi yhdistäväksi luokaksi. (Puusa & Juuti 2020, 151-154.) Tämän opinnäytetyön kahdeksan tutkimusraportin tulosten sisällönanalyysistä muodostui yhdistäväksi luokaksi digisyrjäytyminen.

5 Tulokset

Ikääntyvien kansalaisten digisyrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä ovat henkilön ikääntymiseen liittyvät fyysiset muutokset, huono terveys ja korkea ikä. Tähän kirjallisuuskatsaukseen valituissa tutkimuksissa ilmenee, että ikääntyvien kronologisella iällä voi olla merkitystä digisyrjäytymisessä. Ikääntyvät itse selittävät haluttomuutta Internetin käyttöä kohtaan korkealla iällä. Merkittävin toimijuuden este ikääntyvillä on kuitenkin motivaation puute, joka ilmenee kiinnostuksen puutteena tietoteknisten laitteiden ja Internetin käyttöä kohtaan. Aktiivisen toimijuuden esteenä toimii myös monesti kielteinen asenne Internetin käyttöä kohtaan ja sitä

kautta haluttomuutena oppia ICT-taitoja. Digikuilu voi eri tavoilla toimia laukaisevana tekijänä digisyrjäytymiseen. Eräs digisyrjäytymiseen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen vaikuttava tekijä on Internetin käytön ulkopuolelle jääminen, josta voi seurata vielä pahimmillaan ikääntyvän ihmisen sosiaalinen eristäytyminen.

5.1 Aineiston esittely

Aloitan ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöön liittyvien tutkimuksien esittelyn tutkimuksesta, jonka otsikko on Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study. Otsikon mukaisesti kyseessä on terveys- ja sosiaalipalvelujen digikuilua käsittelevä kansallinen poikkileikkaustutkimus ja tutkimus on toteutettu Suomessa. Tämän tutkimuksen taustalla on suuntaus, että terveydenhuollon verkkopalveluiden määrä kasvaa nopeasti Suomessa ja muissa digitaalisesti kehittyvissä maissa. Ikääntyvien käyttäjien odotetaan huolehtivan aktiivisemmin omasta hyvinvoinnistaan ja terveydestään verkkopalveluiden kautta. Tämän suuntaus aiheuttaa riskin, että juuri ne ikääntyvät, jotka tarvitsevat eniten palveluja jäävät digitaalisten palvelujen ulkopuolelle. (Hepo-niemi, Jormanainen, Leeman, Manderbacka, Aalto, & Hyppönen, 2020.) Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study tutkimus on yksi DigiIN-hankkeen julkaisuista. (DigiIN 2021).

Older adults' perceived sense of social exclusion from the digital world, vapaasti käännettynä vanhempien aikuisten koettu sosiaalisen syrjäytymisen tunne digitaalisesta maailmasta. Tämä sveitsiläinen tutkimus toteutettiin analysoimalla aiemmin vuodelta 2014 kerätty otos, jossa keräysmenetelmänä oli ollut tietokoneavusteinen puhelinhaastattelu, jota täydensi kotitalouksien paperi- ja kynätutkimus ilman puhelinyhteyttä. Tutkimus oli suoritettu aiemmin 65-vuotiaille Sveitsissä asuville henkilöille. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, että johtaako ikääntyvien internetin käytön puute ikääntyvän subjektiiviseen tunteeseen digitaalisesta syrjäytymisestä. (Seifert, Hofer & Rössel 2018.)

Tutkimus ikääntyvien teknologiaan liittyen on nimeltään E-Leisure and Older Adults. Findings from an International Exploratory Study. Tämä kansainvälinen tutkimus tutki ikääntyvien teknologian käyttöä vapaa-ajalla. Otsikossa oleva sana E-leisure, kääntyy suomen kielellä e-vapaa-aika. E-vapaa-ajan harrastamista voivat olla esimerkiksi: pelit, kirjojen lukeminen, videoiden katsominen, tiedon haku ja yhteydenpito omaisiin. Tutkimuksessa käytettiin sekamenetelmä lähestymistapaa, hyödyntämällä 80-kohteen verkkokyselyä sekä kohderyhmiä Kanadassa sekä Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Tutkimuksessa kysyttiin, miten ikääntyvät kokevat teknologian ja sen vaikutuksen vapaa-aikaan. Millaista e-vapaa-aikaa ikääntyvät harrastavat ja mitä haasteita ikääntyvät kohtaavat e-vapaa-ajan harrastamisessa. (Genoe, Kulczycki, Marston, Freeman & Musselwhite, 2018.)

Ruotsalaisessa tutkimuksessa Internet use and self-rated health among Swedish 70-year-olds: a cross-sectional study tarkasteltiin poikkileikkauspohjaista otantaa Göteborgin 70-vuotiaista henkilöistä. Vuosina 2014-2016 kaikki miehet ja naiset, jotka olivat syntyneet 1944 ja tietynä päivinä olivat oikeutettuja osallistumaan tutkimukseen, kuitenkin analyysistä jätettiin pois dementiaa sairastavat osallistujat. Kaikki tiedot kerättiin käyttäen jäseneltyjä haastatteluja ja kyselylomakkeita. Tässä tutkimuksessa keskityttiin 70-vuotiaiden osalta siihen, että onko Internetin käytön ja itsearvioitun terveyden välillä yhteys. (Falk, Ahlner, Rydberg Sterner, Skoog & Bergström, 2019.)

Digital Technology and Older People: Towards a Sociological Approach to Technology Adoption in Later Life- tutkimushankkeen tavoitteena oli luoda sekä testata digitaalitekniikkaa, joka auttaa parantamaan sosiaalisia yhteyksiä ja lieventää sosiaalista eristyneisyyttä. Käyttöönottotutkimus toteutettiin suunnitellun esteettömän viestinnän sovelluksen avulla ikääntyvien hoitolaitoksessa. Tällä pyrittiin kohti sosiologista lähestymistapaa teknologian omaksumiseen myöhemmässä elämässä. Tutkimuksessa keskityttiin ikääntyviin, jotka ovat hauraita, asuvat hoivakodeissa ja todennäköisesti digisyrjäytyneitä. Tässä kolmen kuukauden sekametselmässä selvitettiin, miten institutionalisoituneissa ympäristöissä kanadalaisessa hoivakodissa elävät ikääntyvät oppivat käyttämään digitaalitekniikkaa. Tämä antoi tutkijoille mahdollisuuden seurata oppimisdynamiikkaa sekä sovelluksen hyväksymistä/hyväksymättä jättämistä. (Barbosa Neves & Mead, 2020.)

Alankomaissa toteutetussa tutkimuksessa A nuanced understanding of Internet use and non-use among the elderly, selvitettiin ikääntyvien digitaalista syrjäytymistä internetin ei-käyttäjien ja käyttäjien keskuudessa. Ensimmäisessä tutkimuksen osassa kerättiin tietoja vanhemmista ei-käyttäjistä kansallisen puhelintutkimuksessa. Satunnaisnumeroilla valittuja valintoja käytettiin tuottamaan otos yli 65-vuotiaasta hollantilaisesta väestöstä. Toisessa tutkimuksen osassa 65- vuotiaita ja sitä vanhempia internetin käyttäjiä koskevat tiedot olivat poimittu kansallisesta verkkokyselystä. Alankomaissa väestöllä on korkea yleinen Internet-diffuusio, jolla tarkoitetaan uuden innovaation leviämistä ihmisten keskuuteen. Tapaustutkimuksen avulla voidaan ymmärtää, millainen tulevaisuuden tilanne voisi olla suhteessa ikääntyneisiin, jotka todennäköisesti jäävät digitaalisesti ulkopuolelle. (Jam van Deursen, A. & Helsper, E. 2015.)

Puolalainen tutkimus Social determinants of digital exclusion in an ageing society. The case of Poland. Edellä mainitussa tutkimuksessa selvitettiin digitaalisen syrjäytymisen sosiaalisia tekijöitä ikääntyvässä yhteiskunnassa. Tapaustutkimuksen tavoitteena on tunnistaa ja analysoida digitaalisen syrjäytymisen yhteiskunnallisia tekijöitä ikääntyvässä yhteiskunnassa. Tutkimuksen metodologinen perusta ovat sosiaalisen ja digitaalisen syrjäytymisen teoriat. Tutkimuksen tietopohjat olivat GUS (Central Statistical Office in Puola) raportit, Eurostatin tietokanta ja useita Puolan valtiosta riippumattomien järjestöjen tilastotietoja. Analysoitu ajanjakso 2015-

2019. Teoreettinen tutkimus perustuu analyyttiseen ja semanttiseen menetelmään. Digitaalisen syrjäytymisen tapaustutkimuksen peruskysymys on ikääntyvän motivaatio käyttää uutta teknologiaa. (Adamczyk & Betlej, 2021.)

Isossa-Britanniassa ja ruotsissa toteutetussa tutkimuksessa selvitettiin digitaalisen alaluokan syntymistä Isossa-Britanniassa ja Ruotsissa: muuttuvat syyt digitaaliseen syrjäytymiseen. Tutkimus on nimeltään The emergence of a "digital underclass" in Great Britain and Sweden: changing reasons for digital exclusion. Kyseessä on Internetin käyttämättömyyden syitä koskeva tutkimus. Tutkimukseen valittiin Iso-Britannia ja Ruotsi, koska vertailun perusteella niiden ominaisuudet ja vertailukelpoisten tietojen saatavuus olivat yhtenevät. Molemmissa yhteiskunnissa teknologiat ovat kaikkialla ja upotettu jokapäiväiseen elämään. Digitaalinen infrastruktuuri ja laajakaistayhteydet ovat yleisiä Ruotsissa ja Britanniassa, mikä tarkoittaa, että peruspääsy ei ole enää suuri este digipalvelujen käytölle. Tutkijat käyttivät tietoaineistoja OXI:istä (Iso-Britannia) ja WIP(Ruotsi), jotka ovat osa World Internet Projectia. Nämä tietoaineistot on suunniteltu vertailukelpoisiksi, keräten edustavat otokset vastaavista populaatioista ja kysyttäessä ikääntyviltä on käytetty samoja kysymyksiä. (Helsper & Reisdorf, 2016.)

5.2 Tulokset aineistosta

Tulokset aineistosta sisältyvät analyysin jälkeen muodostuneisiin viiteen digisyrjäytymiseen vaikuttavaan luokkaan. Luokat ovat digikuilu, ikääntyminen, digitaalinen toimijuus, sosiaalinen syrjäytyminen ja sosioekonominen asema. Kansainvälisien tutkimusraporttien tutkimuksista digisyrjäytymiseen ilmiöön liittyen, jotka esittelin edellisessä kappaleessa, löytyi seuraavanlaisia tuloksia. Tutkimustuloksista käy ilmi, että yli 75-vuotiaat henkilöt, jotka eivät vielä ole Internetin käyttäjiä, tulevat todennäköisesti vähemmän aloittamaan Internetin käytön kuin alle 75-vuotiaat henkilöt. Sama koskee matalammin koulutettuja ikääntyviä henkilöitä. Vanhemmat, yli 75-vuotiaat henkilöt mainitsevat todennäköisemmin olevansa liian vanhoja Internetin käyttämiseen kuin ikääntyvät välillä 60 ja 75. (Jam van Deursen & Helsper 2015.) Ne ikääntyvät, jotka eivät käytä Internetiä Ruotsissa ja Britanniassa ovat yhä vanhempia, vähemmän koulutettuja, syrjäytyneitä ja heillä on alentunut terveys. Näin näyttää siltä, että digitaalisen syrjäytymisen riski on merkittävä niiden ikääntyvien keskuudessa, jotka ovat taloudellisesti heikommassa asemassa olevia ja heillä on huono terveys. (Helsper & Reisdorf, 2016.)

Saman suuntainen tulos tuli Suomessa toteutetussa ikääntyvien verkkopalveluiden käyttöön liittyvässä tutkimuksessa. Niiden ikääntyvien osalta, joilla on taloudellisesti heikko asema ja huono terveys, ikääntyvien huono terveydentila liittyi myös johdonmukaisesti alhaisempiin koettuihin hyötyihin terveydenhuollon verkkopalveluista. (Heponiemi ym. 2020.) Iän tuomat fyysiset muutokset voivat heikentää käyttäjäkokemusta ja vaikeuttaa teknologian käyttöä. Tämä fyysisiin muutoksiin liittyvä muutos ilmeni kanadalaisessa hoitokodissa tehdyssä

käyttöönottotutkimuksessa. Jotkut tutkimukseen osallistujista kamppailivat tabletin kanssa ja tämä kamppailu johtui näppäryyskysymyksistä ja herkkyyden menetyksestä heidän sormenpäissään. Konkreettisesti tämä ilmeni siten, että ikääntyvät käyttäjät eivät löytäneet päälle/pois -painiketta ja heillä oli ongelmia nukkumis-/päällä -tilan toiminnon kanssa. (Barbosa Neves & Mead, 2020.)

Tähän opinnäytetyöhön valituista tutkimusraporttien tuloksista kävi ilmi, että motivaatiolla on keskeinen rooli siihen, että käyttääkö ikääntynyt henkilö Internetiä. Eniten Internetin käyttöön vaikuttavia tekijöitä ovat asenne ja kiinnostus. Ruotsissa toteutetussa 70-vuotiaiden tutkimuksessa keskityttiin siihen, onko internetin käytön ja itsearvioidun terveyden välillä yhteys. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että Internetin käyttö on terveystekijöihin verrattuna vähäistä iäkkäiden aikuisten sairaanhoidon kannalta. Sen sijaan asenteellisella muutujalla, kuten kiinnostuksella on tärkeämpi rooli 70-vuotiaiden keskuudessa. (Falk ym. 2019.) Ruotsissa ja Britanniassa toteutetussa tutkimuksessa saatiin tulos, että sosiaalisesti syrjäytyneiden ikääntyvien merkittävin este Internetin käytölle on kiinnostuksen puute. (Helsper & Reisdorf, 2016.)

Alankomaissa toteutetussa tutkimuksessa selvitettiin selityksiä sekä Internetin käytölle, että käyttämättä jättämiselle. Tutkimuksesta saatujen tuloksien perusteella kielteinen asenne vaikuttaa kiinnostuksen puutteeseen Internetin käyttöä kohtaan. Puolestaan kokemus ja positiivinen asenne Internetin kohtaa lisää kansalaispalvelujen käyttöä. (Jam van Deursen & Helsper 2015.) Kanadassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa toteutetun tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia e-vapaa-ajan käyttöä ikääntyvien osalta. Tulos osoitti, että kiinnostuksen puute tietotekniikan välineisiin ja teknologiaan kohtaan vähentää ikääntyvillä e-vapaa-ajan käyttöä. Ikääntyvän asenne voi vaikuttaa heikentävästi ICT-taitoihin sekä motivaatioon käyttää uutta teknologiaa. (Genoe ym. 2018.) Puolalaisen tutkimuksessa saatiin selkeä tulos, kun ikääntyvällä on motivaatio kehittää ja hankkia uusia taitoja, sillä voidaan alentaa syrjäytymisen riskiä. Ikääntyvän asenne voi vaikuttaa heikentävästi ICT-taitoihin sekä motivaatioon käyttää uutta teknologiaa. (Adamczyk & Betlej, 2021.)

Kanadassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa toteutetun tutkimuksen tulosten perusteella digikuilu voi estää ikääntyviä kokemasta e-vapaa-ajan hyödyt, joita ovat hauskanpito, nautinto, oppiminen ja yhteenkuuluvuus. Tulos osoitti, että kiinnostuksen puute tietotekniikan välineisiin ja teknologiaan kohtaan vähentää ikääntyvillä e-vapaa-ajan käyttöä. Ikääntyvät tutkimukseen osallistajat hyödynsivät eniten e-vapaa-aikaa vuorovaikutuksessa perheen ja ystävien kanssa videoneuvotteluina ja sähköpostitse. Tutkimuksessa ikääntyvät toivat esiin haasteet ICT-taitojen osalta, esimerkiksi ohjelmistojen käytössä ja niiden päivittämisessä. (Genoe ym. 2018.) Kanadalaisessa hoivakodissa ilmeni myös, että sukupolvien erilainen tapa käyttää digitekniikkaa altistaa digikuilun syntymiselle sukupolvien välille. Vaikeaselkoinen terminologia hankaloittaa ikääntyvillä laitteiden ja ohjelmien käyttöä sekä uuden oppimista. Kuten yksi

osallistuja totesi: ”en ole vielä kukaan varma sanoista, joita te tutkijat käytätte.” (Barbosa Neves & Mead, 2020.)

Suomalaisen tutkimuksen mukaan digitaalisen syrjäytymiseen vaikuttavia riskitekijöitä ovat taloudellinen heikko asema, huono terveys ja sosiaalinen eristäytyminen. Tutkimuksen tulos osoitti terveydenhuollon verkkopalveluista, että ICT-taitojen merkitys on suurin vaikuttava tekijä ikääntyvillä verkkopalveluiden käytöstä saatuihin hyötyihin. Näin näyttää siltä, että digitaalisen syrjäytymisen riski on merkittävä taloudellisesti heikommassa asemassa olevia ihmisillä, joilla on huono terveys, ja sekä ketkä ovat sosiaalisesti eristetty. (Heponiemi ym. 2020.) Ruotsissa ja Britanniassa Internetin käyttöä alentavat tekijät ovat korkea ikä, alhainen koulutustaso ja sosiaalinen syrjäytyminen. (Helsper & Reisdorf, 2016.) Sveitsiläinen tutkimus osoittaa, että sosiaalinen syrjäytyminen korostuu, mikäli omaiset sekä ystävät käyttävät Internetiä ja itse jää käytön ulkopuolelle. Mitä myönteisempänä ikääntyvät pitivät Internetiä, sitä enemmän tutkimukseen osallistujat tunsivat itsensä sosiaalisesti syrjäytyneeksi, jos he eivät voineet käyttää sitä. Pieni osa nykypäivän ikääntyvistä tunsivat itsensä sosiaalisesti syrjäytyneeksi, koska ei käyttänyt Internetiä. (Seifert, Hofer & Rössel 2018.)

6 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää ikääntyvien digisyrjäytymiseen johtavia tekijöitä ja esteitä digitaaliselle toimijuudelle. Olen ennalta asettanut kaksi tutkimuskysymystä, joiden avulla pyrin löytämään vastauksia ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöstä. Tutkimuskysymykset ovat, mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien digitaaliseen syrjäytymiseen ja mitä esteitä on ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle. Vastaukseni molempiin tutkimuskysymyksiin koostuu viidestä analyysin kautta saadusta luokasta, joita ovat ikääntyminen, digikuilu, sosioekonominen asema, digitaalinen toimijuus ja sosiaalinen syrjäytyminen. Tutkimustuloksien perusteella motivaatio on merkittävin ratkaiseva tekijä, joka vaikuttaa digitaaliseen syrjäytymiseen ja samalla motivaatio toimii usein digitaalisen toimijuuden esteenä. Tähän opinnäytetyöhöni valitsemieni kansainvälisten tutkimusartikkelien tuloksissa oli paljon yhtäläisyyttä liittyen ikääntyvien digisyrjäytymiseen ilmiöön, riippumatta siitä, missä maassa tutkimus oli toteutettu. Kaikista tutkimusartikkelien tuloksista kävi ilmi, ettei ole vain yhtä vaikuttavaa tekijää ikääntyvien digisyrjäytymiseen, vaan siihen liittyy useita tekijöitä. Kuvaan näitä digisyrjäytymisen tekijöitä sekä digitaalisen toimijuuden esteitä myöhemmin tässä johtopäätökset osiossa tarkemmin.

Teoreettiseen viitekehykseen valitsemani kaksi erilaista teoriaa, jotka ovat digitaalisen eriarvoisuuden malli ja toimijuuden modaliteettinäkökulma. Teoriat ja tutkimustulokset osoittavat, että on edelleen haasteellista määritellä yksiselitteisesti digisyrjäytymisen ilmiötä ja lisäksi tulee ymmärtää ikääntymiseen ja toimintakykyyn liittyvät muutokset, jotka liittyvät

olennaisesti ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöön. Digisyrjäytymisen ilmiössä tulee huomioida ikääntyvän ihmisen ympäristö ja kulttuuritekijät. Tutkimusraporteista saadut tutkimustulokset ja teoriat digitaalisen eriarvoisuuden malli sekä toimijuuden modaliteettinäkökulma sisältsivät samoja asioita digisyrjäytymisen ilmiöstä, mutta hieman eri näkökulmasta. Digitaalisen eriarvoisuuden mallin teoria lähestyy digisyrjäytymisen ilmiötä digitaalisen eriarvoisuuden näkökulmasta ja puolestaan toimijuuden modaliteetti teoria pohjautuu gerontologiseen toimintakyvyn näkökulmaan.

Ikääntyvien digisyrjäytymiseen vaikuttavana tekijänä ikä ja ikääntymiseen liittyvät muutokset tulivat tuloksissa selvästi esiin neljässä tutkimusraportissa kahdeksasta. Yhdistäviä tekijöitä tuloksissa olivat, että digisyrjäytyneet ikääntyneet ovat yhä vanhempia, vähemmän koulutettuja, syrjäytyneitä ja he ovat taloudellisesti heikommassa asemassa olevia ja heillä on huono terveys. Lisäksi tutkimuksien tulokset osoittivat, että ikääntymiseen liittyvät fysiologiset muutokset voi toimia esteenä digipalvelujen käytölle. Terveys ja ikääntymisen muutokset selvästi vaikuttivat siihen, kykeneekö ja voiko ikääntynyt käyttää Internetiä ja digitaalisia palveluja. Kyetä ja voida ovat myös toimijuuden teorian modaliteetteja, joilla on vaikutusta digitaaliseen toimijuuteen. Samoin Digitaalisen eriarvoisuuden mallissa huomioidaan myös terveyden vaikutus digitaaliseen eriarvoisuuden syntyyn. Tutkimuksien tulosten perusteella yli 75-vuotiaat henkilöt selittivät haluttomuutta Internetin käyttöä kohtaan korkealla iällä. Tuloksista paistaa läpi, ettei ikääntyvät osaa hahmottaa niitä eri tekijöitä, joilla on vaikutusta digisyrjäytymiseen. Ikääntyvät vetoavat esimerkiksi ikään, vaikka kronologinen ikä ei aiheuta tutkimustuloksien perusteella itsessään digisyrjäytymistä.

Digikuilu oli yksi vaikuttava tekijä ikääntyvien digisyrjäytymiseen ilmiöön liittyvissä tutkimuksissa, joita tarkastelin tässä opinnäytetyössä. Kahden tutkimusraportin tuloksissa digikuilu oli merkittävä tekijä ikääntyvien digisyrjäytymiseen. Tulokset tuovat hyvin esiin, että ikääntyvillä ihmisillä on eri syistä epätasa-arvoiset mahdollisuudet päästä Internetiin. Kuitenkin kanadalaisen tutkimuksen tulos, että sukupolvien erilainen tapa käyttää digitekniikkaa altistaa digikuilun syntymiselle sukupolvien välille oli merkittävä tulos. Lisäksi tähän liittyi seikka, että vaikeaselkoinen terminologia hankaloittaa ikääntyvien laitteiden ja ohjelmien käyttöä sekä uuden oppimista. Osaaminen on yksi toimijuuden modaliteettien osa-alue, johon liittyy taidot, samoin Digitaalisen eriarvoisuuden mallissa taidot ovat olennainen osa mallia. Lisäksi pääsy on huomioitu Digitaalisen eriarvoisuuden mallissa yhtenä digitaalisen eriarvoisuuden vaikuttavana tekijänä. Tutkimustuloksien perusteella palveluja tarjotaan yhä enemmän sähköisesti, joten digikuilun ja digisyrjäytymisen riski kasvaa niiden ikääntyvien osalta, jotka eivät käytä sähköisiä palveluja.

Tässä opinnäytetyössä käytetyt kahdeksan tutkimusraportin tulosta osoittavat, kuinka monitahoinen ilmiö ikääntyvien digisyrjäytyminen on, sillä tuloksissa ilmeni monta merkittävää ikääntyvien digisyrjäytymiseen aiheuttavaa tekijää. Sosioekonominen näkökulma oli yksi

yhteinen tekijä, joka esiintyi neljässä tutkimusraportissa. Tutkimusraporteissa mainittiin usein yleisellä tasolla taloudellinen asema, koulutustaso ja taidot. Kuitenkin suomalaisen tutkimuksen tulos osoitti tarkemmin, mistä konkreettisesti voi olla esimerkiksi kysymys taitojen osalta. Terveystieteiden verkkopalveluiden käytön osalta ikääntyvillä, ICT-taitojen merkitys on suurin vaikuttava tekijä verkkopalveluiden käytöstä saatuihin hyötyihin. Taidot liittyvät digitaalisen eriarvoisuuden malliin sekä toimijuuden modaliteetti teoriaan yhtenä tekijänä. Kaikki edellä kuvaamani tutkimusraporttien tulokset antavat jo vastauksia tutkimuskysymyksiini, mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien digitaaliseen syrjäytymiseen ja esteitä on ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle.

Yllättävintä kuitenkin tutkimusraporttien tuloksissa oli motivaation merkittävä asema ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiössä. Viidessä kahdeksasta tutkimusraportin tuloksissa korostui motivaation merkitys digisyrjäytymiseen vaikuttavana tekijänä. Motivaation merkittävimpiä tekijöitä oli tuloksissa asenne ja kiinnostuksen puute teknologiaa ja Internetiä kohtaan. Tutkimustuloksien perusteella motivaatio on ratkaiseva ja merkittävä este ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle. Itse ikääntyvät perustelivat motivaation puutetta korkealla iällä, kuitenkin tutkimuksien perusteella se ei itsessään aiheuta digisyrjäytymistä. Sen sijaan ikääntyvien kielteinen asenne Internetin käyttöä kohtaan on yksi vaikuttava tekijä kiinnostuksen puutteeseen. Samalla motivaation puute on ikääntyvillä digisyrjäytymiseen vaikuttava tekijä. Motivaatio ja asenteet ovat digitaalisen eriarvoisuuden mallin teoriassa keskeisiä tekijöitä, joilla on vaikutus digitaaliseen eriarvoisuuteen. Toimijuuden modaliteetteja ovat haluta ja tuntea. Haluta modaliteettiin liittyy keskeisesti motivaatio ja tuntea modaliteettiin tunteet, jotka vaikuttavat digitaaliseen toimijuuteen. Näin ollen tutkimustulokset yhdistettynä teorioihin viittaavat siihen, että ikääntyvien motivaatio Internetin käyttöä ja sähköisiä palveluja kohtaan on ratkaisevassa osassa ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiössä.

Tutkimustuloksista kävi ilmi seuraava asia liittyen digisyrjäytymisen ilmiöön, kun ikääntyvällä on motivaatio kehittää ja hankkia uusia taitoja, niin sitä kautta voidaan alentaa syrjäytymisen riskiä. Valitettavasti sosiaalinen syrjäytyminen oli kuitenkin yksi tutkimuksien tulos, joka on vaikuttava tekijä ikääntyvien digisyrjäytymiseen. Lisäksi pieni osa nykypäivän ikääntyvistä tunsivat itsensä sosiaalisesti syrjäytyneeksi, koska ei käyttäneet Internetiä. Sosiaalinen syrjäytyminen korostuu, mikäli omaiset sekä ystävät käyttävät Internetiä ja itse jää käyttön ulkopuolelle. Tällä on myös eriarvoisuutta syventävä vaikutus yhteiskunnassa. Kuten tähän opinnäytetyön valittujen kansainvälisten tutkimusraporteista kerätyt tulokset osoittivat, ettei ole yhtä ikääntyvien digisyrjäytymiseen ja digitaaliseen toimijuuteen vaikuttavaa tekijää, vaan niitä on useita. Tutkimustulokset osoittavat, että haavoittuvassa asemassa olevat ikääntyvät ovat vaarassa digisyrjäytyä. Tulosten perusteella motivaatio oli yksi merkittävimmistä esteistä ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle ja samalla myös vaikuttava tekijä ikääntyvien digisyrjäytymiseen.

7 Pohdinta

Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnoissani koitti lopulta kauan odottamani hetki, että pääsen suunnittelemaan opinnäytetyötäni. Aluksi minulla ei ollut mitään ideaa, mistä löytäisin ajankohtaisen ja samalla mielenkiintoisen aiheen opinnäytetyöhöni. Olin kuitenkin aiemmin opinnoissani haastanut itseni epämukavuusalueelle ja ottanut kurssin digitaalisuus palveluissa. Tarkoitukseni oli kehittää omia digitaitoja, koska en kokenut olevani varsinainen digiosaaja. Kurssin aikana kuitenkin osoittautui melko nopeasti, että omaan riittävät taidot käyttämään digitaalisia menetelmiä työssäni. Digitalisaatio parhaillaan muokkasi omaa työkuultuuriani ja samalla ikääntyvien asiakkaitten tulisi oppia käyttämään digipalveluja. Minun osaltani sittenkin oli enemmän kyse motivaatiosta, että haluanko ottaa varsinaisen työelämän digiloikan. Asenteeni muuttui opintojeni edetessä ja aloin ajatella uudella tavalla. Halusin hallita digiosaamista sellaisella tasolla, että pystyisin motivoimaan ikääntyviä asiakkaitani digipalvelujen käyttäjäksi. Oman kokemuksen kautta tiedän, että tarvitsemme kaikessa toiminnassamme motivaatiota, jotta voimme kiinnostua sekä innostua asioista. Tämän oman ammatillisen kasvuni kautta minun on helppo ymmärtää, ikääntyvien digisyrjäytymisessä motivaation ja asenteen merkitys ja tärkeys digisyrjäytymiseen vaikuttavana tekijänä.

7.1 Opinnäytetyön prosessi

Saatuani tietää kuka toimii opinnäytetyöni ohjaajana, kävimme hänen kanssaan keskustelun ikääntyvien digisyrjäytymisestä. Minua ilmiö kiinnosti, koska kohtasin omassa työssäni digisyrjäytyneitä ikääntyviä ja pohdin yhdessä heidän arkeensa liittyviä haasteita. Keskustelumme vahvisti sitä ajatusta, että voisin tehdä opinnäytetyön ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöstä. Kiitos kuuluu ehdottomasti ohjaavalle opettajalleni, koska hänen positiivinen kannustava asenne opinnäytetyön aiheeseeni sinetöi sen, että päädyin opinnäytetyössäni käsittelemään ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiötä. Samalla mahdollistui yhteys Digiln-hankkeen kanssa, hankkeen olemassaolo jo vahvisti sen, että olen hyvinkin ajankohtaisen asian äärellä. Aloitin tutustumalla Digiln-hankkeeseen, hankkeen tavoitteisiin ja mitä tutkimustietoa sieltä oli jo saatavilla digisyrjäytymisestä. Tämän jälkeen mietin omaa näkökulmaa, joka minua kiinnostaisi ikääntyvien digisyrjäytymisessä.

Seuraavaksi minun tuli valita tapa, miten toteutan opinnäytetyöni. Koronavirus COVID-19 vaikutti valintaani siten, että päätin löytää toteutustavan, joka ei ole riippuvainen vallitsevista olosuhteista, eikä vaadi esimerkiksi haastatteluja tai ylipäättänsä ihmiskontakteja. Tämän vuoksi päätökseni oli toteuttaa opinnäytetyö kirjallisuuskatsauksena. Näin jälkikäteen täytyy todeta, että tuli tehtyä oikea valinta, sillä koronavirustilanne on pitkittynyt ja se olisi voinut hankaloittaa sekä pitkittää opinnäytetyön prosessin toteutusta. Kävin koko opintojeni ajan töissä, joka oli melko vaativa yhdistelmä. Opin tästä sen, että jos tulevaisuudessa olen samanlaisessa tilanteessa, että minun tulee tehdä iso kirjallinen tuotos tai lopputyö, harkitsen

ehdottomasti työvapaan ottamista. Itse suhtauduin opinnäytetyön prosessin aikatauluun maltillisesti, koska oli ennalta tiedossa, että terveydellisistä syistä joudun pitämään jossain kohdin prosessia pienen tauon. Tämä tietty aiheutti minulle hieman haasteita, että motivaatio pysyi yllä ja prosessi käynnissä tauosta huolimatta. Kuitenkin yhteydenpito ohjaavan opettajan kanssa ja aikataulutuksen opinnäytetyön valmistumisesta varmisti sen, että tämä opinnäytetyö valmistui kohtuullisessa aikataulussa.

Valitsin opinnäytetyöhöni tämän ajankohtaisen aiheen siksi, että voitaisiin tulevaisuudessa paremmin ennaltaehkäistä ikääntyvien digisyrjäytymistä, kun tunnistetaan siihen vaikuttavat tekijät ja toimijuuden esteet. Aiheen valinnan jälkeen minun oli aika muodostaa opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset. Tämä oli ensimmäinen haasteellinen kohta minun opinnäytetyöni prosessissa. Hyvin nopeasti minulle selvisi, että ikääntyvien digisyrjäytymiseen liittyvät käsitteet suomeksi sekä englanniksi vaati syvällisempää tarkastelua. Käsitteiden vuoksi jouduin testihaun jälkeen muuttamaan jopa hakusanoja, että löydän riittävästi kansainvälisiä tutkimusartikkeleita ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöstä. Toistin samat hakusanat ja sanayhdistelmät systemaattisesti jokaisessa tiedonhaussa tietokannoittain. Tällainen systemaattinen toiminta oli minulle luontevaa, sillä olen järjestelmällinen ihminen luonteeltani.

Tutkimusraporttien valintaprosessi oli minulle työläin opinnäytetyön prosessin vaihe, koska tuli tutustua tutkimusraporttien tuloksiin ja valita soveltuvia sekä laadukkaita tutkimusraportteja. Olin jälleen onnistunut haastamaan itseni, koska tutkimusraportit olivat englanninkielisiä ja englannin osaamiseni oli vain tyydyttävällä tasolla. Selvisin siitä kuitenkin kääntäjäpalveluiden avulla. Tämä työlään ja eniten aika vievän vaiheen jälkeen tein tutkimusraporttien laadunarvioinnin ja sen jälkeen pääsin analyysivaiheeseen. Valitsin analyysin toteutukseen sisällönanalyysin, jota olin kerran aiemmin käyttänyt alemman korkeakoulututkinnon opinnäytetyössäni ja tämä helpotti tämän tärkeän analyysivaiheen tekemistä, vaikka silti se osoittautui haasteelliseksi. Haasteellisuus tuli siitä, että digisyrjäytymisen ilmiöön liittyy paljon käsitteitä, joihin ei ole yksiselitteistä määritelmää. Tästäkin vaiheesta selvisin, kun käytin siihen riittävästi aikaa ja pohdin valintoja tarkasti. Analyysin jälkeen osoittautui, että valintani tutkimusraporttien sekä aineiston käsittelyn suhteen oli kuitenkin onnistunut, koska näytti siltä, että tulen saamaan vastaukset tutkimuskysymyksiini.

Oli palkitsevaa päästä opinnäytetyön prosessissa tulokset osioon, etenkin kun onnistuin saamaan vastaukset tutkimuskysymyksiini, mitkä tekijät vaikuttavat ikääntyvien digitaaliseen syrjäytymiseen ja mitä esteitä on ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle. Tutkimusraporttien tuloksien perusteella suurimpana esteenä ja digisyrjäytymiseen vaikuttavana tekijänä oli ikääntyvien motivaatio, johon vaikuttaa asenne ja kiinnostuksen puute Internetiä ja sähköisten palvelujen käyttöä kohtaan. Tämä oli hieman yllättävä tulos, sillä aiemmin kansainvälisten digisyrjäytymisen tutkimusten perusteella on ensisijaisena esteenä pidetty pääsyä ja

taitoja. Toki ne tekijät löytyivät edelleen opinnäytetyöhön valitsemisani tutkimustuloksissa. Itse en kuitenkaan yllättynyt motivaation merkityksestä ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiössä, sillä työssäni kohtaan paljon ikääntyviä, jotka ovat sosiaalisesti sekä digitaalisesti syrjäytyneitä, eikä heillä ole kiinnostusta sähköisiä palveluja kohtaan, vaikka se hankaloittaakin heidän arjessansa selviytymistä. Motivaatio on yksi merkittävä tekijä, sekä este ikääntyvien digitaaliselle toimijuudelle ja motivaation puutteen seurauksena ikääntynyt voi digisyrjäytyä. Kuitenkin digisyrjäytymisen ilmiötä tulee ymmärtää laajemmin, koska yleensä digisyrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä on useampi kuin yksi ja eri tekijöillä on vaikutusta toisiinsa.

Olin lukenut ikääntyvien digisyrjäytymisen teoriaa ja tutkimustuloksia ennen opinnäytetyön prosessin käynnistämistä, mutta valinnat teoreettiseen viitekehykseen pystyin vasta tekemään saatuaani analyysivaiheen valmiiksi. Teoreettisessa viitekehyksessä käsitteelin ikääntymisen muutoksia, joiden vaikutusta ei voi unohtaa, kun kyseessä on ikääntyviä koskeva asia. Sillä ikääntyvät ihmiset eivät ole homogeeninen sosiaalinen kategoria, vaan ominaista on ikääntyvien suuri monimuotoisuus. Kuten gerontologiassa ikääntymisestä tiedetään, että ikääntymisen tapahtuu yksilöllisesti ja siihen vaikuttavat useat tekijät. Tämän vuoksi oli mielestäni perusteltua lähestyä ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiötä, gerontologisesta näkökulmasta ja ymmärtää toimijuuden kuutta toisistaan erillistä, mutta toisiinsa kytkeytyvää modaliteettinä ja kuinka ne vaikuttavat ikääntyvän yksilön toimintakykyyn ja toimintaan, kun kyseessä on digitaalinen toimijuus. Toimijuuden yksi modaliteetti on haluamisen ulottavuus, joka liittyy motivaatioon ja tahtomiseen. Teorian käsityksen mukaan ikääntyvät ihmiset eivät usein vain halua, vaikka osaisivat ja kykenisivät tekemään asioita.

Teoreettiseen viitekehykseen valitsemani Digitaalisen eriarvoisuuden mallin teoria tukee myös tutkimustuloksista saatuja eri digisyrjäytymiseen liittyviä tekijöitä ja tuo esiin digisyrjäytymisen moniulotteisuutta. Teoriat kehittyvät, joten tämän uuden Digitaalisen eriarvoisuuden mallin teorian lähtökohtana on siirtyminen digikuiluista syrjäytymisen asteisiin, jotka ilmaistaan taidoissa, motivaatiossa, sitoutumisessa ja osallistumistasoissa. Selkeästi tieteellisen tutkimuksen ja teorioiden kautta tiedetään enemmän ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöstä, jota kautta päästään vaikuttamaan digisyrjäytymisen ilmiöön. Kehitys ei voi kuitenkaan pysähtyä, vaan tarvitaan jatkuvaa tutkimusta ja menetelmien kehittämistä, miten ehkäistä ikääntyvien digisyrjäytymistä. Vaikeus tulee siinä, miten yhteiskunnassa osataan soveltaa tutkimustieto käytäntöön ja millä keinoin saadaan ikääntyvien toimijuutta lisättyä. Minua itseäni eniten yllätti, että tällä hetkellä kuitenkin on aika pieni joukko kansainvälisiä tutkijoita, jotka tutkivat tätä ajankohtaista ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiötä. Tämä näyttäytyi siten, että teorioita etsiessäni samat tutkijoiden nimet esiintyivät useasti. Ikääntyvien digisyrjäytyminen on ilmiönä kansainvälinen, joten toivottavasti jatkossa sen tutkiminen kiinnostaa tutkijoita laajemmin ja sitä kautta pystytään vaikuttamaan ihmisten eriarvoistumisen vähenemiseen.

7.2 Kirjallisuuskatsauksen eettisyys ja luotettavuus

Ylemmän korkeakoulututkintoni opinnot sisältävät tutkimus- ja kehittämistyön etiikan kurssin, joka minun tuli suorittaa opintojeni aikana. Mielestäni tämä on hyvä asia, sillä opinnäytetyön tekeminen vaati minulta jatkuvaa eettistä pohdintaa ja laadullista tekemistä koko opinnäytetyön prosessin ajan. Perehdyttyäni opetus- ja kulttuuriministeriön tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittämiin hyviin tieteellisiin käytäntöihin ja ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiin suosituksiin, noudatin tämän opinnäytetyön tekemisessä vastuullisia ja oikeita toimintatapoja. Lisäksi olen noudattanut kaikissa opinnäytetyön vaiheissa huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) tarkoituksena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä ja ennaltaehkäistä tutkimusvilppiä. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK) ohjeen tavoitteena on hyvän tieteellisen käytännön edistäminen ja tieteellisen epärehellisyyden ennaltaehkäiseminen tutkimusta harjoittavissa organisaatioissa, kuten ammattikorkeakouluissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2022.)

Tämän opinnäytetyön aineiston valitsin eksplisiittisesti, joka muistuttaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tapaa kerätä aineisto, joka on niin tarkasti raportoitu, että sen voi halutesaan uusia. Tämä systemaattinen tapa helpotti työskentelyäni ja pystyin helposti palaamaan uudelleen aineistoon, koska se oli hyvin järjestelty. Valitsemani kahdeksan tutkimusraporttia ikääntyvien digisyrjäytymisestä oli melko pieni määrä, mutta sen vuoksi toteutin laadunarvioinnin valitsemalleni aineistolle taatakseni, että aineisto oli korkea laatuista sekä niistä saadut tutkimusten tulokset luotettavia. Tekemäni laadunarviointi tutkimusraportille paljasti, että eettisyyden pohdinta useimmissa tutkimusraporteissa oli heikkoa tai sitä ei ollut ollenkaan. Tämä vahvistaa sitä, että Suomessa koulutuksen kautta kannattaa panostaa hyvään tieteelliseen käytäntöön, että tutkimuksissa käytetään kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta, tutkimus- ja arviointimenetelmiä.

Olen omassa opinnäytetyössäni perustellut kaikki tekemäni valinnat ja käyttämäni menetelmät. Luonnollisesti olen ottanut huomioon muiden tutkijoiden työn sekä saavutukset asianmukaisella tavalla ja antanut heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että teoreettiseen viitekehukseen valitsin huolellisesti teoriat ja pyrin selittämään digisyrjäytymiseen liittyvät käsitteet, joita käytin opinnäytetyössäni. Valitsin opinnäytetyöhöni laadukkaita lähteitä ja olen merkannut ne tekstiin sekä lähdeluetteloon huolellisesti. Olen pitänyt tiukasti kiinni siitä, etten ole plagioinut kenenkään toisen tekstiä opinnäytetyöhöni. Tämä työskentely vaati minulta tarkkuutta, sillä tietoa on paljon saatavilla ja tuli aina varmistaa, että käyttämäni lähteet olivat luotettavia. Hyvän tieteellisen käytännön perusperiaatteisiin kuuluu, että tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu tarkasti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150-151). Opinnäytetyöni uskottavuus perustuu siihen, että noudatin hyvää tieteellistä käytäntöä.

7.3 Opinnäytetyön hyödynnettävyys ja jatkotutkimusehdotukset

Sosiaali- ja terveysalan organisaatioiden ja ammattilaisten työnteon prosessit, ammatti-identiteetti ja palvelukulttuuri muuttuu digilisaation edetessä. Tämän muutoksen olen kokenut omakohtaisesti omassa työssäni, onneksi opintojeni kautta tapahtunut ammatillinen kehitykseni johti siihen, että olen valmis tulevaisuudessa motivoimaan ikääntyviä digipalvelujen käyttäjiksi. Pyrin löytämään ikääntyvien kanssa heidän yksilölliset haasteensa ja esteet digipalvelujen käytölle. Lisäksi autan heitä löytämään ratkaisuja haasteiden selättämiseksi. Opinnäytetyöni kautta saamani tieto ikääntyvien digisyrjäytymisen ilmiöstä, tulee varmasti auttamaan minua tässä tehtävässä. Tähän kun vielä lisätään minun positiivinen asenteeni digipalveluja kohtaan, uskon motivoivani tulevaisuudessa monta ikääntyvää digipalvelujen käyttäjäksi ja sitä kautta heidän toimijuutensa lisääntyä sekä arki helpottuu.

Mielestäni sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutuksessa sekä työpaikoilla tulisi yhä enemmän kouluttaa ja ohjata henkilöstöä työskentelemään ikääntyvien digisyrjäytymisen ehkäisemiseksi ja kannustaa ikääntyviä digiosallisuuteen. Opinnäytetyöni tuloksista jäi mieleeni digikuilun osalta se seikka, että sukupolvien erilainen tapa käyttää digitekniikkaa altistaa digikuilun syntyemiselle sukupolvien välille. Lisäksi vaikeaselkoinen terminologia hankaloittaa ikääntyvien laitteiden ja ohjelmien käyttöä sekä uuden oppimista. Minun ja muiden ammattilaisien, jotka työskentelevät ikääntyvien kanssa, tulisi huomioida edellä mainitut asiat digikuiluun liittyen työskentelyssä, joka helpottaisi ikääntyvien digipalvelujen käyttöä. Jatkotutkimusehdotus olisi kokeilu, jossa iäkkäillä asiakkailta kysyttäisiin digitaalisten palveluiden käytöstä. Palvelutarpeenarvioinnin kautta kartoitetaan esteet ja yritetään löytää ne keinot, jonka kautta digipalvelujen käyttö mahdollistuisi ikääntyvälle henkilölle. Jatkotutkimusehdotus olisi kokeilu, jossa iäkkäillä asiakkailta kysyttäisiin digitaalisten palveluiden käytöstä. Palvelutarpeenarvioinnin kautta kartoitetaan esteet ja yritetään löytää ne keinot, jonka kautta digipalvelujen käyttö mahdollistuisi ikääntyvälle henkilölle. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaiselle ja opiskelijalle, yksi helposti toteutettava tapa avartaa omaa tietämystä ikääntyvien digisyrjäytymisestä on lukea tämä opinnäytetyö.

Digilisaation edetessä on kuitenkin vaarana, että uudet sähköiset palvelut lisäävät digitaalista ja sosiaalista syrjäytymistä ja kasvattavat eriarvoisuutta, jos palvelukulttuuri ei riittävästi huomioi heikoimmassa asemassa olevia ryhmiä. Tämä on yhteiskunnallisestikin merkittävä asia, mikäli ikääntyvillä ihmisillä ei ole mahdollisuutta käyttää digipalveluja, asettaa tämä heidät eriarvoiseen asemaan sekä taloudellisesti, että yhteiskunnallisesti. Olisi antoisaa löytää sellainen palveluntuottaja, joka haluaisi kehittää ikääntyvien digipalveluja yhteistyössä opiskelijoiden kanssa. Esimerkiksi pankki, joka antaisi asiakkaalle ilmaiset välineet käyttöön ja perehdytyksen digipalveluiden käyttöön. Pankilla voisi olla kirjastoauton tapaan kiertävä bussi, joka mahdollistaisi palveluntuottajan menon asiakkaan luokse. Olisiko tällaisella kulttuurin muutoksella vaikutusta digisyrjäytymisen ilmiöön ja eriarvoisuuden kasvun ehkäisyyn.

Lähteet

Painetut

- Heikkinen, E. 2008. Tutkimuskohde, tutkimusmenetelmät, teorian muodostus. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.
- Heikkinen, E. 2020. Vanhenemisen ulottuvuudet ja vanhenemiseen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.
- Helsper, Ellen J. 2021. The Digital Disconnect. The causes and consequences of digital inequalities. London: Sage Publications Ltd
- Helsper, Ellen J. 2021a. The Digital Disconnect. The causes and consequences of digital inequalities. London: Sage Publications Ltd
- Hyvärinen, L. 2020. Näkö. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.
- Hänninen, T. 2020. Kognitiiviset toiminnot. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.
- Jyrkämä, J. 2008. Vanheneva yksilö, toimijuus ja toimintatilanteet. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.
- Jyrkämä, J. 2012. Toimijuus ja terveyden edistäminen. Teoksessa Vanhuksen terveyden, hyvinvoinnin ja hyvän elämän edistäminen. Näslindh-Ylispangar, A. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Jyrkämä, J. 2020. Vanheneminen, arkitilanteet ja toimijuus. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E., Jyrkämä, J. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.
- Kananen, J. 2008. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. 2019. Opinnäytetyön ja pro gradun pikaopas. Avain opinnäytetyön ja pro gradun kirjoittamiseen. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kivelä, S-L. 2012. Hyviä vuosia. Arvokas ja turvallinen ikääntyminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Laukkanen, P. 2008. Toimintakyky ja ikääntyminen-käsitteestä ja viitekehyksestä päivätoiminnoista selviytymisen arviointiin. 2008. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.

Pajala, S., Sihvonen, S. & Era, P. 2008. Asennonhallinta ja havaintomotorinen kyvykkyys. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.

Pudas-Tähkä, S. & Axelin, A. 2007. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aiheen rajausta, hakutermit ja abstraktien arviointi. Teoksessa Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. (toim.) Turun Yliopisto: hoitotieteen ja laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja, sarja A51.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.

Suuntama, T. 2020. Muisti ja oppiminen. Teoksessa Gerontologia. Heikkinen, E. & Rantanen, T. (toim.) Helsinki: Duodecim.

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. 2015. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun yliopisto: hoitotieteen laitoksen julkaisuja, sarja A73/2015.

Stolt, M. & Routasalo, P. 2007. Tutkimusartikkelien valinta ja käsittely. Teoksessa Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen Teoksessa Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. (toim.) Turun Yliopisto: hoitotieteen ja laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja, sarja A51.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Ylikarjula, S. 2011. Vanheneminen kielletty? Elämänkokemuksen puolustus. Helsinki: Kirjapaja.

Sähköiset

DigiIN. 2021. Viitattu 26.9.2021. <https://digiin.fi/>

Hawker, S., Payne, S., Kerr, C., Hardey, M. & Powell, J. 2012. Appraising the Evidence: Reviewing Disparate Data Systematically. Viitattu 29.8.2021. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/pdf/10.1177/1049732302238251>

Helsper 2021b. ZeMKI Research Seminar Prof.Dr. Ellen Helsper. The Digital Disconnect. Viitattu 23.1.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=2glisDqg6OU>

Ikätalo 2019. Ikääntynyt, iäkäs vai vanha? Viitattu 3.10.2021. <https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/ik%C3%A4%C3%A4ntynyt-i%C3%A4k%C3%A4s-vai-vanha>

- Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S.-M., Pietilä, A.-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Viitattu 3.10.2021. *Hoitotiede*. 25 (4), 291-301. <https://www-proquest-com.nelli.laurea.fi/docview/1469873650?pq-origsite=primo>
- Kansaneläkelaki 2007/568. Viitattu 2.10.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070568>
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvluista 2012/980). Viitattu 2.10.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>
- Lindblom, T. & Räsänen, P. 2017. Between class and status? Examining the digital divide in Finland, the United Kingdom, and Greece. Viitattu 31.10.2021. <https://web-s-ebsohost-com.nelli.laurea.fi/ehost/detail/detail?vid=0&sid=e3bbe8c7-29ae-414c-b32a-4596c7e1d885%40redis&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=122343042&db=bsh>
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja halintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisu. Viitattu 8.9.2021. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 31.10.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Terveyskylä 2019. Silmäsairauksia. Viitattu 17.10.2021. <https://www.terveyskyla.fi/silmasairaudet/silm%C3%A4sairauksia>
- Tilastokeskus 2021. Sosioekonominen asema. Viitattu 31.10.2021. https://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/sosioekon_asema.html#tab2
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2022. Hyvä tieteellinen käytäntö. Viitattu 15.1.2022. <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>
- Valtiovarainministeriö 2021. Digitalisaatio ei saa syrjäyttää. Viitattu 31.10.2021. <https://vm.fi/digitalisaatio-ei-saa-syrjayttaa>
- Viljaranta, L. 2020. Näkökulmia iäkkäiden toimijuuteen digitalisoituvassa arjessa. Viitattu 6.2.2022. <https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/SoTe/Palaute/sosiaalinen-raportointi/iakkaiden-toimijuus-digitalisoituvassa-arjessa.pdf>

Tutkimusartikkelit

Adamczyk, M. & Betlej, A. 2021. Social determinants of digital exclusion in an ageing society. The case of Poland. Viitattu 26.9.2021. <https://www-proquest-com.nelli.laurea.fi/central/docview/2497926599/fulltextPDF/7E322803A0554009PQ/1?accountid=12003>

Barbosa Neves, B. & Mead, G. 2020. Digital Technology and Older People: Towards a Sociological Approach to Technology Adoption in Later Life. Viitattu 26.9.2021. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/pdf/10.1177/0038038520975587>

Falk Erhag, H., Ahlner, F., Rydberg Sterner, T., Skoog, I. & Bergström, A. 2019. Internet use and self-rated health among Swedish 70-year-olds: a cross-sectional study. Viitattu 26.9.2021. <https://www-proquest-com.nelli.laurea.fi/central/docview/2340898671/fulltextPDF/74D77DD9968D4989PQ/1?accountid=12003>

Genoe, R., Kulczycki, C., Marston, H., Freeman, S. & Musselwhite, C. 2018. E-Leisure and Older Adults Findings from an International Exploratory Study. Viitattu 26.9.2021. <https://www-proquest-com.nelli.laurea.fi/central/docview/2016404060/fulltext/475AA3D872FE4952PQ/1?accountid=12003>

Helsper, E. & Reisdorf, B. 2016. The emergence of a “digital underclass” in Great Britain and Sweden: Changing reasons for digital exclusion. Viitattu 26.9.2021. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/pdf/10.1177/1461444816634676>

Heponiemi, T., Jormanainen, V., Leeman, L., Manderbacka, K., Aalto, A-M. & Hyppönen, H. 2020. Digital Divide in Perceived Benefits of Online Health Care and Social Welfare Services: National Cross-Sectional Survey Study. Viitattu 26.9.2021. <https://web-a-ebsohost-com.nelli.laurea.fi/ehost/detail/detail?vid=4&sid=f93ee204-a8a0-40fc-8d1a-84ac17cfca83%40sessionmgr4007&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=144903013&db=c8h>

Jam van Deursen, A. & Helsper, E. 2015. A nuanced understanding of Internet use and non-use among the elderly. Viitattu 26.9.2021. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/pdf/10.1177/0267323115578059>

Seifert, A., Hofer, M. & Rössel, J. 2018. Older adults' perceived sense of social exclusion from the digital world. Viitattu 26.9.2021. <https://web-a-ebsohost-com.nelli.laurea.fi/ehost/detail/detail?vid=3&sid=a7f6895a-b85b-4a4d-a0cb-23709f0d796a%40sessionmgr4006&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=134805368&db=c8h>

Kuviot

Kuvio 1: Digitaalisen eriarvoisuuden malli (Helsper 2021)	13
Kuvio 2: Toimijuuden modaliteetit (Jyrkämä 2008)	16
Kuvio 3: Tutkimusartikkelien valinta prosessi	21

Taulukot

Taulukko 1: Tutkimusartikkelien sisäänotto- ja poissulkukriteerit	20
Taulukko 2: Valittu aineisto.....	24

Liitteet

Liite 1: Laadunarviointi	43
--------------------------------	----

Liite 1: Laadunarviointi

1. Tiivistelmä ja otsikko. Antoivatko he selkeän kuvauksen tutkimuksesta?
  - a) Tiivistelmä jäsennelty ja selkeä otsikko.
  - b) Tiivistelmä, joka sisälsi suurimman osan tiedoista.
  - c) Tiivistelmä puutteellinen.
  - d) Ei tiivistelmää.
2. Johdanto ja tavoitteet: Oliko tutkimuksen tausta (esim. kirjallisuuskatsaus), tarkoitus ja tavoite selkeästi esitetty?
  - a) Tausta (esim. kirjallisuuskatsaus), tarkoitus ja tavoite mukaan lukien tutkimuskysymykset selkeästi esitetty.
  - b) Tausta (esim. kirjallisuuskatsaus), tarkoitus ja tavoite mukaan lukien tutkimuskysymykset, osittain kuvattu.
  - c) Taustaa, tarkoitusta ja tavoitetta kuvattu puutteellisesti.
  - d) Ei mainintaa taustasta ja tavoitteista. Ei kirjallisuuskatsausta.
3. Menetelmä ja tiedonkeruu. Onko menetelmä tarkoituksenmukainen ja selkeästi selitetty?
  - a) Menetelmä on tutkimukseen sopiva ja selkeät tiedot tietojen keruusta.
  - b) Sopiva menetelmä, tiedonkeruu kuvattu puutteellisesti.
  - c) Menetelmän soveltuvuus kyseenalainen ja tiedonkeruu kuvattu niukasti.
  - d) Ei mainintaa menetelmästä ja/tai menetelmä epäsoveltuva ja/tai ei kuvausta tiedonkeruusta.
4. Otanta. Vastaako otanta tutkimuksen tarkoitukseen?
  - a) Tutkimuksen otanta soveltuu tutkimukseen. Tarkka kuvaus tutkittavista ja heidän valinnastansa. Vastaustulokset esitelty.
  - b) Tutkimuksen otanta soveltuva, mutta tuloksien esittely puutteellista.
  - c) Otanta mainittu, mutta kuvattu puutteellisesti.
  - d) Ei selvitystä otannasta.
5. Analyysi. Oliko analyysi kuvattu täsmällisesti?
  - a) Hyvä selkeä kuvaus siitä, miten analyysi tehtiin.
  - b) Analyysi kuvattu.
  - c) Analyysi niukasti kuvattu.
  - d) Analyysia ei ole kuvattu.

6. Eettisyys. Onko eettisiä kysymyksiä käsitelty?
  - a) Hyvin kuvattu ja pohdittu tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys kysymykset.
  - b) Eettiset kysymykset tiedostettu, mutta ei välttämättä otettu täysin huomioon.
  - c) Lyhyt maininta aiheesta.
  - d) Ei mainintaa aiheesta.
7. Tulokset. Onko selkeä kuvaus tuloksista?
  - a) Tulokset kuvattu tarkasti ja ne ovat helposti ymmärrettäviä. Tulokset vastaavat tutkimuksen tarkoitusta. Riittävät tiedot esitetään tulosten tukemiseksi.
  - b) Tulokset kuvattu, mutta perustelut puutteellisia.
  - c) Tulokset kuvattu epätarkasti ja niitä on vaikea ymmärtää.
  - d) Tuloksia ei ole kuvattu tai ne eivät liity tarkoitukseen ja tavoitteisiin.
8. Tulosten yleistettävyyden ja siirrettävyyden. Onko tulokset yleistettävissä?
  - a) Viitekehys, tausta ja asetelma kuvattu riittävästi.
  - b) Viitekehys, tausta ja asetelma osittain kuvattu.
  - c) Viitekehys, tausta ja asetelma lyhyesti kuvattu.
  - d) Viitekehystä, taustaa ja asetelmaa ei kuvattu.
9. Tulosten hyödynnettävyys.
  - a) Tutkimus edistää uutta tai erilaista näkökulmaa. Tuo esille ideoita jatkotutkimukseen. Tuo esille ehdotuksia käytännön työhön.
  - b) Kaksi edellä mainituista kohdista kuvattu.
  - c) Yksi edellä mainituista kohdista kuvattu.
  - d) Ei yhtään edellä mainituista kohdista kuvattu.

Pisteet. A = (4) pistettä, B = (3) pistettä, C = (2) pistettä, D = (1) pistettä

Enimmäispistemäärä yhdeksästä arvioinnin kohdasta on 36 pistettä.